

Heideggerin meditatiivinen ajattelu

Sannamaria Ketola

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Filosofia

Huhtikuu 2024

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/ Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KETOLA, SANNAMARIA: Heideggerin meditatiivinen ajattelu

Pro gradu -tutkielma, 48 s.

Filosofia

Huhtikuu 2024

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan Martin Heideggerin meditatiivista ajattelua ja sen mahdollista roolia tämän päivän maailmassa. Heidegger itse käsittelee meditatiivista ajattelua peilaamalla sitä kalkulasiiviseen ajatteluun. Kalkulasiivinen ajattelu edustaa Heideggerille laskennallista, rationaalista sekä myös "laskelmoivaa" ajattelua, joka yhdistyy kiinteästi Heideggerin teknologiakriittisyyteen. Tätä taustaa vasten meditatiivinen ajattelu piirtyy aivan erilaisena, ikään kuin kokonaan uutena mahdollisuutena haastaen perinteisen ajattelun. Meditatiivinen ajattelu mietiskelee, keskittyy siihen mikä on lähellä, lisäksi Heidegger liittää meditatiiviseen ajatteluun myös mystiikan elementin. Keskeistä on näiden ajattelutapojen erilainen suhde olemiseen: kalkulasiivisen ajattelun suhde olemiseen on pakottava, kun taas meditatiivisen ajattelun suhde olemiseen pysyy "passiivisen avoimena" ja rentoutuneena. Heideggeria on kritisoitu siitä, että hän jättää erityisesti meditatiiviseen ajatteluun siirtymää koskevia seikkoja avoimeksi tai ratkaisematta. Toisaalta on esitetty myös, että hän on ollut tietoinen meditatiivista ajattelua koskevista ongelmista ja yrittänyt myös ratkaista näitä. Sekä kritiikki että ratkaisuehdotukset ovat osana tutkielmaa.

Nykyinen tilanne yhteiskunnassa haastaa ajattelun tapoja eri tavoin. Tarkastelun perusteella kalkulasiivinen ajattelu vaikuttaa olevan ikään kuin ajattelun oletusarvo esimerkiksi tieteen, koulutuksen ja yhteiskunnallisen toiminnan alueilla. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna meditatiivinen ajattelu voisi tarjota uuden, kenties hedelmällisen vaihtoehdon ajattelulle ja ongelmien ratkaisulle. Meditatiivista ajattelua onkin jo sovellettu esimerkiksi osana kasvatustiedettä. Kuitenkin erilaiset globaalit ja yhteiskunnalliset kriisit vaativat ratketakseen kalkulasiivisen ajattelun ja meditatiivisen ajattelun yhteistyötä.

Asiasanat

Heidegger, ajattelu, kalkulasiivinen ajattelu, meditatiivinen ajattelu, silleen jättäminen, mannermainen filosofia

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Kalkulatiivinen ajattelu	4
3. Meditatiivinen ajattelu	11
3.1. Meditatiivisen ajattelun suhde olemiseen.....	18
3.2. Siirtymän ongelma	22
3.3. Non-willing	24
3.4. <i>Gelassenheit</i>	30
4. Meditatiivinen ajattelu nyky-yhteiskunnassa.....	35
4.1. Erottelun ja meditatiivisen ajattelun sovelluskohteita.....	36
4.2. Merkitys tänään	38
5. Lopuksi.....	42
Lähteet.....	49

1. Johdanto

Kysymys ajattelusta on yksi filosofian klassisista teemoista. Ajattelu kuuluu kiinteänä osana filosofiaan. Filosofian harjoittaminen olisi mahdotonta ilman ajattelua. Niinpä on luonnollista, että sen lisäksi, että ajattelua käytetään välineenä filosofian harjoittamiseen, sitä myös tutkitaan mielenkiinnon kohteena itsessään.

Martin Heideggerin (1889–1976) myöhäisemmästä filosofiasta löytyy yksi näkökulma tarkastella ajattelun kysymyksiä. Heidegger esittää osana Memorial Address -puhettaan erottelun kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun. Erottelu tarjoaa hyödyllisen välineen tarkastella sitä, miten hahmotamme ajattelun käsitettä. Heidegger myös vaikuttaa erottelulla ja erityisesti meditatiivisella ajattelulla laajentavan ajattelun käsitteen tulkintaa ja soveltamista perinteisestä akateemisesta tulkinnasta. Tämä laajempi näkökulma meditatiivisen ajattelun muodossa tarjoaa myös sovelluskohteita esimerkiksi kasvatustieteen alalla opetuksen ja oppimisen kysymysten yhteydessä.

Tutkielman pääpaino on meditatiivisen ajattelun puolella. Valinta johtuu siitä, että kuten luvussa kaksi käy tarkemmin ilmi, niin yleisesti ajattelu usein hahmotetaan käytännössä juuri kalkulatiiviseksi ajatteluksi. Tällöin meditatiivinen ajattelu puolestaan voi siis näyttäytyä jonain muuna kuin oletusarvona, mahdollisesti uutena mahdollisuutena. Tästä syystä keskityn tutkielmassa meditatiiviseen ajatteluun ja sen mahdolliseen rooliin ja sen

tarjoamiin vaihtoehtoihin nykypäivässä. Toisaalta kuitenkin tarkastelun kannalta on keskeistä se, että Heidegger esittelee meditatiivisen ajattelun rinnastumaan kalkulatiivista ajattelua vasten. Tästä syystä näitä molempia ajattelun tapoja käsitellään tässä pro gradu -tutkielmassa yhdessä, tutkielman pääpainon ollessa kuitenkin meditatiivisessa ajattelussa.

Heideggerin erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun rinnastuu Memorial Address -puheessa teknologiseen kehitykseen ja pelkoon siitä, että teknologia jopa ottaa jonkinlaisen ylivallan siinä muodossa, että ihmiset joutuvat henkisesti teknologian otteeseen. Heideggerin ajasta tähän päivään teknologinen kehitys ja teknologian osallisuus elämässämme on kiihtynyt entisestään, ja vaikuttaa edelleen vain kiihtyvän. Niinpä on perusteltua tarkastella, millaiselta erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun näyttää tänään, ja minkälaisen vaihtoehdon meditatiivinen ajattelu tarjoaa nykypäivän maailmassa.

Kalkulatiivinen ajattelu tarkoittaa huomattavasti laajempaa kokonaisuutta, kuin vain laskutoimituksiin liittyvää operoimista. Tiivistettynä kalkulatiivinen ajattelu tarkoittaa faktoihin perustuvaa tai niitä tavoittelevaa, laskennallista ja päämäärää kohti suuntautuvaa ajattelua. Tavoitteena on tarkka tieto jostain tietystä aiheesta. Usein tavoitellaan hyötyä.

Meditatiivinen ajattelu tuo sanana mieleen meditoimisen ja itämaiset uskonnot, mutta Heideggerin jäsenyksessä se ei liity suoraan näihin. Meditatiivinen ajattelu kiinnittyy Heideggerilla osaksi hänen aiempaan filosofiaansa, ja erityisesti suhdetta olemiseen. Meditatiivinen ajattelu vaikuttaa olevan vapaampaa ja luovempaa kuin kalkulatiivinen ajattelu, toisaalta sillä on Heideggerin jäsenyksessä myös vahva paikallinen ja jopa ideologinen merkitys.

Tämän päivän tiede- ja tekniikkakeskeisessä ajattelussa kalkulatiivinen ajattelu on niin kaikkialla läsnä olevaa, että saatamme pitää sitä ainoana ajattelun muotona, jopa niin pitkälle asti, että se *on yhtä kuin* ajattelu (Quay 2016, 491). Eli kalkulatiivista ajattelua saatetaan pitää yleisesti ääneen lausumattomana oletusarvona ajattelulle (Dalle Pezze 2006, 99). Tätä taustaa vasten jäsenitys kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun on merkittävä huomio. Se avaa keskustelua sille, että mitä kaikkea ajattelu on, millaista ajattelua hyväksymme ja millaiseen ajatteluun rohkaisemme esimerkiksi koulumaailmassa.

Jos kalkulatiivinen ajattelu on ajattelun ääneen lausumaton oletusarvo, niin mikä silloin on meditatiivisen ajattelun rooli? Heidegger on esittänyt voimakasta kritiikkiä teknologista kehitystä ja etenkin sen seurauksia kohtaan. Samalla hän on todennut, että tarvitsemme yhä koulutusta ajattelun alueella (Heidegger 1977, 392). Tarjoaako meditatiivisen ajattelun käsite mahdollisesti vastausta tähän tarpeeseen?

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen, mitä meditatiivinen ajattelu Heideggerilla merkitsee. Heidegger käsitteli omana aikanaan meditatiivista ajattelua selkeästi yhteydessä muuttuvaan maailmaan. Tutkielmassa lähdän ottamaan selvää siitä, mikä meditatiivisen ajattelun rooli on tai voisi olla nykypäivän edelleen muuttuvassa maailmassa.

Heidegger on esittänyt meditatiivisen ajattelun rinnastumaan kalkulatiivista ajattelua vasten. Meditatiivinen ajattelu piirtyy esiin vaihtoehtona kalkulatiiviselle ajattelulle. Tästä syystä esittelen tutkielmassani ensin kalkulatiivisen ajattelun luvussa kaksi, ja vasta tämän jälkeen syvennyn meditatiiviseen ajatteluun luvussa kolme. Koska meditatiivinen ajattelu liittyy kiinteästi Heideggerin ajatteluun olemisesta, tarkastellaan suhdetta olemiseen meditatiiviseen ajatteluun liittyen alaluvussa 3.1.

Meditatiiviseen ajatteluun on nähty Heideggerin erottelussa liittyvän myös ainakin kaksi ongelmakohtaa: ensinnäkin on esitetty, että siirtymä meditatiiviseen ajatteluun on jäänyt Heideggerin esityksessä epäselväksi. Toisaalta on myös kritisoitu, että mikäli siirtymä nähdään selkeänä, niin tämä tuo mukanaan binaarisiin oppositioihin liittyvän seurauksen, joka on ristiriidassa Heideggerin metafysiikkänäkemyksen kanssa. Näihin kysymyksiin perehdyn meditatiivisen ajattelun luvun seuraavissa alaluvuissa. Meditatiivisen ajattelun ja Heideggerin erottelun kuvaamisen jälkeen keskityn tarkastelemaan, että mikä meditatiivisen ajattelun rooli nyky-yhteiskunnassa on tai voisi olla.

2. Kalkulatiivinen ajattelu

Mitä todennäköisesti ajattelemme, kun pohdimme sanan ajatella merkitystä? Mahdollisesti tähän tapaan: Ajatteleminen on mielen toiminto, joka auttaa meitä ratkaisemaan ongelmia, toimimaan eri tilanteissa, ymmärtämään olosuhteita sekä tämän ymmärryksen mukaan myös toimimaan edetäksemme. (Pezze 2006, 98.) Tämä käsitys ajattelusta on lähellä myös Heideggerin tarkoittamaa kalkulatiivista ajattelua.

Englanninkielisissä julkaisuissa termejä kalkulatiivinen ja meditatiivinen käytetään muodossa calculative ja meditative. Kalkulatiivisen ajattelun olisi voinut suomeksi kirjoitettaessa suomentaa muotoon laskennallinen ajattelu. Käsite on Heideggerilla kuitenkin huomattavasti laajempi, kuin laskemiseen liittyvä ajattelu, joten valitsin käyttää termiä kalkulatiivinen ajattelu. Kalkulatiivinen ajattelu -käsite Heideggerilla pitää sisällään kvantitatiivisen ajattelun lisäksi myös esimerkiksi metafysiikan harjoittamiseen liittyvän ajattelun.

Greg Becker (2023, 15) nostaa esiin, että saksankielisellä, kalkulasiivista tarkoittavalla sanalla *berechnend* on kaksi eri merkitystä. Edellisen, laajemminkin matemaattisen ja tieteellisen käyttötarkoituksen lisäksi sillä on vielä toinen ulottuvuus, jonka Heidegger Beckerin arvion mukaan on ottanut huomioon: Berechnend merkitsee toisaalta “laskennallista”, mutta toisaalta se voi ihmisestä puhuttaessa merkitä myös “laskelmoivaa” omien etujen tavoittelijaa. Becker arvelee, että kaksoismerkitys on harkittua, ja ilmaisee osaltaan Heideggerin negatiivista suhtautumista nykyaikaan, moderniin ajatteluun ja myös tieteeseen. (Becker 2023, 15.)

Kuitenkin laskeminen ja sitä lähellä olevat toiminnot ovat keskeisiä kalkulasiivisessa ajattelussa, joten lähdän tarkastelussa liikkeelle siitä. Seuraavissa lainauksissa Heidegger erottelee pääpiirteissään kalkulasiivisen ja meditatiivisen ajattelun toisistaan. Ensin hän kuvaa kalkulasiivista ajattelua:

Calculative thinking computes. It computes ever new, ever more promising and at the same time more economical possibilities. Calculative thinking races from one prospect to the next. Calculative thinking never stops, never collects itself. (Heidegger 1966, 46.)

Kalkulasiivisen ajattelun keskeisimpiä piirteitä ovat tämän mukaan se, että lasketaan jatkuvasti uusia, lupaavampia ja samalla taloudellisempia mahdollisuuksia. Heideggerin mukaan kalkulasiivinen ajattelu kiiruhtaa mahdollisuudesta toiseen, eikä ikinä pysähdy kokoamaan itseään. Cambridge-sanakirjan mukaan “collect itself” tarkoittaisi ikään kuin itsensä kokoamista uudelleen vaikkapa yllätyksellisen tapahtuman jälkeen. Heidegger näyttää tässä kuitenkin tarkoittavan enemmän jonkinlaista ajatustoiminnan reflektointia, koska kyseessä ei ole ihminen, joka kokoaisi itsensä, vaan toimijana on ajattelu. Reijo Kupiainen on Heidegger-suomennoksessaan kääntänyt kohdan: ”Laskeva ajattelu ei ole

koskaan hiljaa, ei tule mietiskeleväksi” (Heidegger 2002, 16), mikä vaikuttaisi myös viittaavan reflektointiin.

Heidegger jatkaa erottaen kalkulatiivisen ja meditatiivisen ajattelun toisistaan: “Calculative thinking is not meditative thinking, not thinking which contemplates the meaning which reigns in everything that is.” (Heidegger 1966, 46.) Eli meditatiivinen ajattelu näyttäytyy ajatteluna, joka mietiskelee kaikessa vallitsevaa merkitystä, ja kalkulatiiviselta ajattelulta puolestaan puuttuu tämä ominaisuus. Näissä lyhyissä katkelmissa kalkulatiivinen ajattelu siis tiivistyy laskemiseen ja mahdollisuuksien saavuttamiseen, ja meditatiivinen ajattelu kaiken olevan merkitykseen.

Edellisistä lainauksista välittyy muutama huomio. Heideggerin kieli vivahtaa kaunopuheisuuteen – tiukan argumentoinnin sijaan hän ikään kuin maalaa ajattelutavoista kuvaa. Katkelmasta onkin nähtävissä myös kyseisen tekstin tyyli. Heidegger esittelee erottelun kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun Memorial Address -nimisessä puheessa. Se ei ole tieteellinen teksti eikä luento, vaan kyseessä on saksalaisen säveltäjän Conradin Kreutzerin (1780–1849) syntymän 175-vuotispäivän kunniaksi pidetty juhlapuhe, joka on kohdistettu akateemisen yleisön sijaan tavalliselle kansalle.

Toinen lainauksista välittyvä huomio on, että Heidegger itse arvottaa erottelussaan selkeästi siten, että kalkulatiivinen ajattelu on ikään kuin paha ja kartettava, ja meditatiivinen ajattelu puolestaan hyvä ja tavoiteltava. Tämä arvottaminen näkyy hänellä läpi koko asian käsittelyn.

Kalkulatiivinen ajattelu tiivistettynä laskee, suunnittelee ja tutkii, asettaa päämääriä ja pyrkii saavuttamaan ne. Kalkulatiivinen ajattelu palvelee ”ennalta määriteltyjä päämääriä”, joten sen avulla voimme olettaa ja myös luottaa saavamme tarkkoja tuloksia. (Heidegger 1966, 46; Dalle Pezze 2006, 99.) Kuulostaa siltä, kuten Barbara Dalle

Pezzekin (2006, 99) sanoo, että tämä ajattelu on juuri sitä, jota ainakin tiede ja talouselämä paitsi hyödyntävät, niin samalla myös pitävät oletusarvona ajattelulle. John Quay (2016, 491) lisää, että kalkulasiivinen ajattelu “ymmärrettynä tässä laajemmassa merkityksessä (ei vain jonakin joka liittyy numeeriseen laskemiseen) on tullut niin kaikkialla läsnä olevaksi, että meillä on taipumus pitää sitä ainoana ajattelun muotona, niin pitkälle vietyinä, että pidämme sitä ajatteluna” (Quay 2016, 491). Tämä kalkulasiivisen ajattelun “ominaisuus” on merkittävä myöhemmässä meditatiivisen ajattelun tarkastelussa. Mikäli on niin, että kalkulasiivinen ajattelu todella on koko ajattelun oletusarvo, on meditatiivisen ajattelun mahdollisuus olla laajentamassa sekä ajattelun käsitettä että koko ajattelua.

Kalkulasiivinen ajattelutapa on sopiva tieteiden ja talouselämän käyttöön. Sovellamme sitä esimerkiksi työssämme ja opiskelussa. (Dalle Pezze 2006, 99.) Quay (2016, 491) tulkitsee lisäksi, että kalkulasiivisen ajattelu on keskittynyt esineisiin, asioihin, objekteihin, ja että se on samalla kuin irrotettu eletystä kokemuksesta. Tämä merkitsee sitä, että kalkulasiivisen ajattelun sisällä ”eletty elämä” ja ”minä” ikään kuin poistetaan, ja näiden sijasta harjoitetaan puhtaasti teoriaa. Kalkulasiivinen ajattelu on mekaaninen prosessi, koska se erottaa ”asian” ”minusta” ja kokemuksestani. ”In this way of thinking, we represent things as if they stand distinct. In other words, we set apart and generalize” (Quay 2016, 491).

Eli otamme asioihin etäisyyttä, irrotamme ne omasta kokemuksestamme ja yleistämme. Miksi sitten teemme näin? Quayn (2016, 491) mukaan kun suhtaudumme asioihin ”objekteina” (eli juuri siten miten edellisessä lainauksessa esitettiin), voimme manipuloida niitä ajattelussamme, ja tätä Heidegger kuvaa kalkulasiivona. “Calculation represents things, setting them apart as objects so that they can be reckoned with in a computational way” (Quay 2016, 491). Kalkulasiivistä ajattelua on myös nimitetty

edustuksellis-kalkulatiiviseksi ajatteluksi: ”The operational and model character of representational-calculative thinking becomes dominant.” (Heidegger 1977, 377). Ymmärrän edellisen niin, että kalkulatiivisessa ajattelussa asiat ovat läsnä ikään kuin ”edustuksellisesti”, eli emme yritä kokea niitä ja niiden merkityksiä ”suoraan”, vaan kuten Quay edellisessä sanoo, asetamme ne erilleen tarkastelun kohteiksi, jolloin niitä voidaan käsitellä laskennallisilla tavoin.

Kalkulatiivinen ajattelu kytkeytyy kiinteästi Heideggerin teknologiavastaisuuteen. Seuraavasta lainauksesta käy ilmi sekä Heideggerin negatiivinen arvottaminen kalkulatiivista ajattelua kohtaan, että kalkulatiivisen ajattelun kiinnittyminen teknologiavastaisuuteen:

The world now appears as an object open to the attacks of calculative thought, attacks that nothing is believed able any longer to resist. Nature becomes a gigantic gasoline station, an energy source for modern technology and industry. (Heidegger 1966, 50.)

Katkelmassa Heidegger – jolle kieli on olennainen osa filosofiaa – yhdistää kalkulatiiviseen ajatteluun sanan *hyökkäys*. Tästäkin välittyy Heideggerin asenne kalkulatiivista ajattelua kohtaan. Lainauksessa Heidegger kuvaa, miten kalkulatiivinen ajattelu johtaa siihen, että luontoa aletaan pitää ikään kuin valtavana hyödynnettävänä varastona, jota moderni teollisuus käyttää omiin tarpeisiinsa. Näin on pitkälti käynytkin. Katkelmasta kuitenkin käy samalla hyvin ilmi myös se, miten Heideggerin tapa kuvata kalkulatiivista ja meditatiivista ajattelua ei ole puolueetonta. Hän kuvaa kalkulatiivisen ajattelun hyökkäävän siten, että kukaan ei voi sitä vastustaa. Tutkielman loppupuolella, jossa käsittelen sitä, miten erottelua on sovellettu eri tieteenaloilla sekä nostan esiin myös

erottelun mahdollisesti melko näkyvää ideologista taustaa, valotan enemmän myös taustaa Heideggerin negatiiviselle asenteelle kalkulasiivista ajattelua kohtaan.

Gavin Rae (2013, 244) on tulkinnut kalkulasiivisen ajattelun keskeisimmäksi piirteeksi sen, että se "esineellistää" (objectifies) olemisen, jotta edellä mainittujen taloudellisten mahdollisuuksien saavuttaminen olisi mahdollista. Rae (2013, 244) näkee "aina uusien, entistä lupaavampien ja taloudellisempien mahdollisuuksien" (Heidegger 1966, 46) laskemisen siten, että keskeistä on saavuttaa ennalta määritellyt päämäärät. Ennalta määriteltyjen päämäärien saavuttaminen on tässä ajattelutavassa toivottavaa ja myös todennäköistä.

Kalkulasiivinen ajattelu tähtää tehokkuuteen. Tämä aiheuttaa Raen (2013, 245) mukaan sen, että tämä tapa ajatella on pinnallinen ja pohjaa itsensä tutkimattomille perustuksille maailmasta, kuten siihen että maailma on laskettavissa oleva, objektiivinen ja muuttumaton. Palaan tähän hetken kuluttua hieman tarkemmin Heideggerin metafysiikkakäsityksen yhteydessä.

Raen (2013, 245) mukaan keskeisin ero kalkulasiivisen ja meditatiivisen ajattelun välillä kumpuaa niiden erilaisesta suhtautumisesta olemiseen. Kalkulasiivinen ajattelu Raen mukaan "pakottaa itsensä olemiseen" ("imposes itself on being") ja tämän myötä ikään kuin mukauttaa olemisen ajatuksen mukaan, kun taas meditatiivinen ajattelu antaa olemisen olla. Palaan tähän tarkemmin seuraavassa, meditatiivista ajattelua käsittelevässä luvussa.

Keskeisenä näissä ajatuksissa ja tulkinnoissa näkyy se, että Heidegger tosiaan arvotti kalkulasiivisen ajattelun negatiiviseksi ilmiöksi, ja meditatiivisen ajattelun positiiviseksi. Näen että Heideggerin negatiivisuuteen liittyy teknologiakritiikin ohella kiinteästi myös hänen negatiivinen näkemyksensä metafysiikkaa kohtaan.

Edellisessä viittauksessa Raen artikkeliin mainitsin kalkulatiivisen ajattelun pohjaavan “tutkimattomille perustuksille”. Tämä liittyy tapaan, jolla Heidegger kiinnittää metafysiikan yhteen maailmankuvan kanssa. Lisäksi Heidegger assosioi metafysiikan ja filosofian – halveksimassaan muodossa – yhteen.

Rae (2013, 241) tiivistää, että Heidegger näkee ajatuksen olevan metafyyssisen, jos se on ensinnäkin rakentunut perustavanlaatuiselle, “yliaistilliselle” perustalle, eli esimerkiksi uskonnollisen vakaumuksen tai Jumalan olemassaolon perustalle. Toisekseen ajatus on metafyyssinen, jos se hyväksyy ilman kyseenalaistuksia joitain asioita varmasti todeksi. (Rae 2013, 241). Kolmanneksi ajattelu on metafyyssistä, jos se esiintyy binaaristen oppositioiden kautta, joissa toinen näkökohta nostetaan totuudeksi toisen yli, ilman että sitä tutkitaan tai oikeutetaan tarkemmin (Rae 2013, 241). Palaan binaaristen oppositioiden kysymykseen tarkemmin meditatiivisen ajattelun yhteydessä.

Nämä mainitut kolme kohtaa yhdessä luovat “suljetun” maailmankuvan, jolla Heidegger tarkoittaa erityistä itse itseään tukevaa maailmankuvaa tai maailmaa, jolla on oma logiikka, päämäärät, rakenne ja yhtenäisyys (Rae 2013, 241). Tällainen maailmankuva on esimerkiksi kristinusko. On ilmeistä, että kristinusko ja metafysiikka ovat filosofian historiassa olleet ajoittain hyvin läheisessä yhteydessä. On myös totta, että metafysiikka on aikanaan pohjannut pitkälti kristinuskon perustuksille, ja pitänyt näitä juuri aiemmin mainittuna “tutkimattomana mutta varmana perustana”, vaikka niitä ei voi tutkimuksilla osoittaa varmaksi. Tällaisesta lähestymistavasta on ollut Raen (2013, 242) mukaan seurauksena:

The result is the creation of various self-sufficient worldviews, each of which competes against others and defends itself by appealing to its own certainty and the self-evident nature of its conclusions. This approach ultimately proves to be

unacceptable, however, because, as Hegel reminds us, ‘on bare assurance is worth just as much as another. (Rae 2013, 242.)

Vaikuttaa siltä, että Heidegger liittää vahvasti yhteen metafysiikan kanssa erilaiset uskomusteoriat, vaikka nykyaikana metafysiikka on irrottanut uskonnoista. Tähän kuvaan metafysiikasta Heideggerilla yhdistyy myös kalkulasiivinen ajattelu.

Kun Memorial Address -puheessa puhutaan kalkulasiivisestä ajattelusta, sävy on ehdottoman negatiivinen. Becker (2023, 15) tiivistää sen seuraavasti:

Calculative thinking is not dedicated to the meaning of the world – that reveals finally itself to the thinker – but it is seeking permanently occasions for utilization and exploitation the world.

Myös minä näen niin, että Heideggerille keskeinen ongelma on siinä, ettei kalkulasiivisen ajattelun ydinolemus ole omistettu maailman ja olemisen merkityksen selvittämiseksi, vaan tavoitellaan maailman hyödyntämistä ja jopa riistoa. Tämähän toki onkin usein tavoite esimerkiksi teknisillä aloilla. Nykyisin uusliberalistisen maailmankatsomuksen myötä hyödyntäminen on tullut mukaan myös suhteessa koulutukseen.

3. Meditatiivinen ajattelu

Jos kalkulasiivinen ajattelu perustui laskemiseen, todennäköisyyksien arvioimiseen, tehokkaaseen etenemiseen ja metafysisen, kiinteänä pidetyn perustan tavoittelemiseen ja siihen nojaamiseen, niin mitä sitten on meditatiivinen ajattelu? Rodrigo Brito, Stephen

Joseph ja Edward Sellman (2021, 307) kiteyttävät, että ilmaisuna meditatiivinen ajattelu tiivistää Heideggerin synteetin sekä länsimaisesta että idän filosofiasta.

Kun kalkulatiivisen ajattelun olisi voinut halutessa suomentaa *laskennalliseksi ajatteluksi*, niin meditatiiviselle ajattelulle vastaava suomenkielinen versio olisi *mietiskelevä ajattelu*. Pidän kuitenkin meditatiivista ajattelua selkeämpänä käsitteenä tämän työn kannalta, koska se ensinnäkin muodostaa johdonmukaisen parin käsitteen *kalkulatiivinen ajattelu* kanssa, ja toisekseen koska ”mietiskelevyys” on myös yksi meditatiivisen ajattelun ominaisuus vastaavasti kuin laskemiseen liittyvät toiminnot on yksi kalkulatiivisen ajattelun ominaisuus. Siksi valitsin käyttää tässä käsitettä meditatiivinen ajattelu kuvaamassa meditatiivista ajattelua kokonaisuutena.

Nykyaikana meditatiivisesta ajattelusta tulee luonnollisesti ensin mieleen meditoiminen, joka on itämaiseen filosofiaan tai uskontoon liittyvä rentoutumisen ja toisaalta keskittymisen muoto. Tapoja meditoida on useita erilaisia, joten meditoiminen voidaankin hahmottaa kokonaiseksi perheeksi erilaisia mentaalisia (ja mahdollisesti niihin yhdistyviä somaattisia) harjoittelutapoja, joissa tavoitteena on säädellä tietoisuutta, tunnetta ja itseä kohdistamalla huomiota ja tietoisuutta erityisillä tavoilla (Raffone ym. 2019, 2008). Meditaation tavoitteena voi olla ajatuksista täysin vapaa mieli harjoituksen ajaksi. Kun ajatuksia väistämättä tulee välillä meditoidessakin mieleen, niin niiden annetaan tulla, mutta niiden annetaan myös jatkaa matkaa mahdollisimman nopeasti. Näin mieli on mahdollisimman vapaa ja ”tyhjä” ajatuksista. Toisaalta voidaan keskittyä meditoimaan jotain tiettyä kysymystä ja keskittää ajatukset siihen, esimerkiksi sydämen alueelle, tai itsetutkiskeluun sen selvittämiseksi, kuka minä olen. Heideggerin käyttämänä käsite meditatiivinen ajattelu ei viittaa mihinkään tiettyyn meditoimiseen suuntaan tai tekniikkaan, eikä siihen, että mieli olisi mahdollisimman vapaa ajatuksista.

Pezze (2006, 100) kuvaa, että meditatiivinen tapa ajatella on sellainen, johon ihminen kyllä kykenee, mutta joka ei tule itsestään, vaan jolle ihmisen tulee olla erityisesti virittynyt. Heidegger itse pohjustaa meditatiivisen ajattelun käsitettä seuraavasti: Hän kuvaa Memorial Address -puheessaan ensin ajattelemattomuuden tilaa, joka hänellä tarkoittaa eri asiaa kuin edellä mainittu ajatuksista vapaa mieli meditoidessa.

Thoughtlessness is an uncanny visitor who comes and goes everywhere in today's world. For nowadays we take in everything in the quickest and cheapest way, only to forget it just as quickly, instantly. (Heidegger 1966, 45.)

Heideggerin mukaan ajattelemattomuuden tila on yleinen nykyaikana, ja hän kritisoi, että omaksumme asioita helposti ja nopeasti, mutta hylkäämme ne saman tien. Koska kyseessä oli säveltäjän muistojuhla, Heidegger viittaa edellisellä myös siihen, että erilaiset juhlatilaisuudet seuraavat toinen toistaan, muuttuvat samalla ajatusköyhemmiksi, ja yksi unohtuu toisen tullessa. Kun tämän ajatuksen vie nykypäivään, voi huomata median kehityksen myötä erilaisten virikkeiden ja "juhlien" seuraavan edellistä yhä kiihtyvällä nopeudella. Mainittuja säveltäjän muistojuhlan kaltaisia tilaisuuksia oli nykypäivästä käsin katsottuna kuitenkin harvakseltaan. Nyt esimerkiksi suoratoistopalveluista voi valita uuden ajatusten herättäjän milloin vain. Lisäksi erilaisilla alustoilla on yleistynyt lyhyiden, vain muutaman sekunnin tai minuutin pituisten lyhyiden videoiden katsominen, ja nämä seuraavat toinen toistaan haluttaessa tauottomasti palvelua käytettäessä.

Mutta vaikka olisimme Heideggerin mukaan ajattelemattomuuden tilassa, emme kuitenkaan luovuta pois kykyämme ajatella. Heidegger vertaa ajattelemattomuutta kesantopeltoon: Vaikka kesantopelto ei kasvata viljaa juuri nyt, sillä kuitenkin on kyky

kasvattaa sitä. Esimerkiksi moottoritiestä ei sanota, että se on kesannolla, vaan vain pellostä, joka itsessään on pohja kasvulle. Voimme menettää vain sellaista, jonka joko tiedostaen tai tiedostamattamme omistamme. (Heidegger 1966, 45.)

Heideggerin (1966, 45) mukaan ajattelemattomuuden tila kumpuaa siitä, että ihminen ”on paossa” ajattelemista. Osa ajattelemattomuutta on, että ihminen ei joko näe tai myönnä asiaa. Ajattelemattomuuden ajatus torjutaan vetoamalla siihen, ettei ”milloinkaan ole ollut niin kauaskantoisia suunnitelmia, niin monia tutkimuksia niin monilta aloilta, ja niin intohimoista tutkimusta kuin nykyisin”. (Heidegger 1966, 45.) Heidegger (1966, 46) myöntää, että tällainen ajattelu on tarpeellista, mutta osoittaa samalla, että se on – aiemmin kalkulaatiivisen ajattelun yhteydessä mainittua – tiettyyn päämäärään suuntautuvaa ajattelua. Vaikuttaa siltä, kuin Heidegger peräänkuuluttaisi tässä tiettyä kohdetta kohti suuntautuvan ajattelun sijasta ikään kuin kokonaisvaltaisempaa ajattelun tapaa. Eli nykypäivänä tutkimus- ja muussa työssä käytetty ajattelu on Heideggerin mukaan hyvin pitkälti kalkulaatiivista ajattelua – tarpeellista, mutta ei yksistään riittävää.

Tämän pohjustuksen jälkeen Heidegger (1966, 46) kääntää katseensa kohti meditatiivista ajattelua: Juuri tämä meditatiivinen ajattelu hänellä oli mielessään, kun hän kritisoi, että nykypäivän ihminen on paossa ajattelua. Heidegger (1966, 46) myöntää että kuulija saattaa vastustaa ajatusta meditatiivisen ajattelun tarpeellisuudesta, koska ”pelkkä meditatiivinen ajattelu ajelehtii tietämättömänä todellisuuden yläpuolella. Se menettää otteen. Se on hyödytöntä, kun hoidetaan asioita. Se ei tuota mitään käytännön asioiden hoitamisessa.” (Heidegger 1966, 46.) Juuri nämä asiat meditatiivisesta ajattelusta tulevat ensin mieleen. Meditatiivinen ajattelu olisi jotain, joka ”leijailee todellisuuden yläpuolella”, eikä ole kosketuksissa reaali maailman kanssa. Se olisi hyödytöntä ratkaistaessa kulloinkin käsillä olevia kysymyksiä. Kuitenkin Heideggerin puhuessa kalkulaatiivisesta ajattelusta, hänen sävynsä oli ehdottoman negatiivinen. Heidegger

tarjoaa meditatiivisen ajattelun ikään kuin selvästi paremmaksi vaihtoehdoksi kalkulatiiviselle ajattelulle. Miksi? Ja mitä meditatiivinen ajattelu Heideggerin tarkoittamana on?

Brito, Joseph ja Sellman (2021, 308–309) ovat tutkineet kalkulatiivista ja meditatiivista ajattelua kasvatustieteen viitekehyksessä. He tulkitsevat, että Heideggerin meditatiivinen ajattelu voidaan ymmärtää mietiskelevänä ajatteluna (contemplative thinking), jonka Oren Ergas (2015) puolestaan näkee ikään kuin resonanssina nykyhetken kanssa, siten että ”ollaan läsnä ja tarkkaillaan” ennemminkin kuin tavanomaisena kalkulatiivisena näkemyksenä ajattelusta ”as mental ruminative representations or judgments” (Brito ym. 2021, 308–309; Ergas 2015). Tulkitseen tätä niin, että kalkulatiiviselle ajattelulle on tavallaan olennaista ”toiminta”, jossa ”tehdään” mielen edustuksia, arvioita, tuomioita ja ratkaisuja. Toisaalta meditatiivinen ajattelu puolestaan ikään kuin ”lepää olemisessa”, se odottaa ja katsoo mitä tulee, mihin ajatukset siirtyvät. Se ei ”painosta” eikä pakota mitään tiettyä lopputulosta, se vain on. Reijo Kupiainen (2020, 8) on tiivistänyt meditatiivisen ja kalkulatiivisen ajattelun eron siten, että kun kalkulatiivisen ajattelun pyrkimys on ohjailla maailmaa ihmisen mittaisesti, niin meditatiivinen ajattelu ”pysyy avoimena maailmaan kätkeytyvälle mielelle ja salaisuudelle”.

Kalkulatiivisen ja meditatiivisen ajattelun eroa on kiteytetty (Chukwuma & Onwuatuegwu 2021, 2730) myös siten, että kun kalkulatiivinen ajattelu on edustuksellista, teknologista ajattelua ja työstää kysymyksiä ”mitä” ja ”kuinka”, niin meditatiivista ajattelua puolestaan voisi kuvata reflektiiviseksi ja mietiskeleväksi ajatteluksi, jonka keskeisin kysymyssana on ”miksi”.

Miten meditatiivinen ajattelu tapahtuu, miten siihen päästään? Heidegger itse sanoo meditatiivisesta ajattelusta ainakin seuraavaa: Se ei tapahdu itsestään, vaan se vaatii jopa

enemmän ponnistelua kuin kalkulasiivinen ajattelu. Meditatiivinen ajattelu vaatii enemmän harjoitusta, kuin kalkulasiivinen ajattelu. Se vaatii ”herkkää huolenpitoa”. Mutta näiden aktiivisten ponnistelujen lisäksi sen on myös osattava odottaa aikaansa, samoin kuin maanviljelijän on odotettava sadon kypsymistä ennen kuin korjaa sadon. (Heidegger 1966, 47.) Meditatiivisen ajattelun voinee rinnastaa mindfulness-harjoitukseen siinä mielessä, että kumpikin vaatii ponnistelua ja kurinalaisuutta (Brito ym. 2021, 307). Sivuhuomiona voi sanoa, että kun kalkulasiivinen ajattelu vertautui teknologiaan, niin meditatiivisen ajattelun yhteydessä Heidegger käyttää agraarikulttuuriin liittyviä vertauksia: ajattelua tai sen puutetta verrataan kesannolla olevaan peltoon tai sadon kypsymiseen. Tämä liittyy siihen, miten Heidegger yhdistää meditatiivisen ajattelun paikalliseen ja maanläheiseen. Palaan näihin huomioihin hieman tarkemmin vielä tutkielman loppuluvussa.

Vaikka meditatiivinen ajattelu vaatii harjoitusta ja sen kanssa on osattava myös odottaa, niin kutienkin kuka tahansa voi ”seurata meditatiivisen ajattelun polkua” omalla tavallaan ja omien rajoitteiden puitteissa (Heidegger 1966, 47). “Emme tarvitse ajattelemisessa mitään ”korkeaa lennokkuutta” (Heidegger 2002, 17). Eli meditatiivisen ajattelun ei tarvitse olla lainkaan niin sanotusti korkealentoista. Konkreettisesti Heidegger sanoo meditatiivisen ajattelun toteuttamisesta näin:

It is enough if we dwell on what lies close and meditate on what is closest; upon that which concerns us, each one of us, here and now; here, on this patch of home ground; now, in the present hour of history. (Heidegger 1966, 47.)

Eli tämän mukaan riittää, kun viivymme siinä, mikä on lähinnä meitä; siinä mikä koskee meitä tässä ja nyt. Itse ajattelisin viipymisen lähtökohtaisesti henkisenä tilana. Heidegger

kuitenkin viittaa myös fyysiseen, konkreettiseen kotiseutuun. Becker (2023, 15) kuvaa miten meditatiivinen ajattelu näyttäytyy ikään kuin turmeltumattomana, alkuperäisen kaltaisena ajatteluna, joka kumpuaa siitä, että ihminen on luonnollisessa ympäristössään. Palaan näihin seikkoihin hieman tutkielman loppuluvussa.

Yksi keskeinen havainto Memorial Address -puheen kuvauksesta meditatiivisesta ajattelusta on, että vaikka Heidegger antaakin ikään kuin ohjeita ajatteluun meditatiivisen ajattelun muodossa, ja toisaalta myös vaikuttaa arvottavan meditatiivisen ajattelun huomattavasti kalkulatiivista ajattelua korkeammalle, hän ei kuitenkaan anna ohjeita filosofian tekemiseen ainakaan tässä kohdassa, vaan hänen huomionsa vaikuttavat koskevan yleisesti ajattelua.

Seuraavaan taulukkoon 1. on tiivistetty meditatiivisen ja kalkulatiivisen ajattelun eroja Heideggerilla:

Kalkulatiivinen ajattelu	Meditatiivinen ajattelu
Laskeminen, rationaalinen ajattelu	Olemisen, olevan merkitys
Päämäärien saavuttaminen	Prosessi
Tieteet	Taiteet
Globaali	Paikallinen, kotiseutu
Hyöty, saavuttaminen	Ajattelu sinällään
Luonto hyötynä	Luonto itseisarvona
Joko-tai-ajattelu, varmuus	Passiivinen avoimuus olemiselle

Taulukko 1.

Tiivistän kalkulatiivisen ja meditatiivisen ajattelun erot Heideggerilla siten, että kalkulatiiviseen ajatteluun sisältyy laskemisen, loogisen päättelyn ja rationaalisen ajattelun kaltaiset toiminnot. Kalkulatiivinen ajattelu myös pohjaa faktoina tunnettuihin

asioihin, toisaalta Heideggerin mukaan se etenkin metafysiikassa pohjaa samalla “tuntemattomalle perustalle”. Meditatiivinen ajattelu on pohjimmiltaan jotain todella erilaista. Minulle on tullut aiheeseen tutustuttaessa käsitys, että meditatiivinen ajattelu “on ja lepää”, ja katsoo mihin tämä johtaa. Kalkulatiivinen ajattelu menee omalla voimalla eteenpäin, kun meditatiivinen ajattelu luottaa olemiseen. Taulukon neljännen rivin kohdasta globaali versus paikallinen ja kotiseutu avaan hieman lisää tutkielman luvuissa neljä ja viisi.

Ajattelun suhdetta olemiseen on tähän mennessä sivuttu eniten kalkulatiivisen ajattelun yhteydessä. Seuraavaksi tarkastelen aluvussa 3.1. meditatiivisen ajattelun suhdetta olemiseen. Tätä seuraavat aluvut on omistettu meditatiivisen ajattelun havaittujen ongelmakohtien käsittelyyn.

3.1. Meditatiivisen ajattelun suhde olemiseen

Kalkulatiivisesta ajattelusta kertovassa luvussa mainittiin, että Rae (2013, 245) tiivistää keskeisimmäksi eroksi kalkulatiivisen ja meditatiivisen ajattelun välillä niiden erilaisen suhtautumisen olemiseen. Kalkulatiivinen ajattelu Raen mukaan *pakottaa* itsensä olemiseen (“imposes itself on being”), kun taas meditatiivinen ajattelu *antaa olemisen olla* (2013, 245). Lähden selvittämään mitä tämä tarkoittaa tarkastelemalla ensin lyhyesti olemista yleisesti Heideggerilla. Meditatiivinen ajattelu kytkeytyy juuri olemiskysymyksen välityksellä osaksi Heideggerin kokonaisajattelua.

Heideggerin keskeisin mielenkiinnon kohde koko hänen filosofiassaan on ollut kysymys olemisestä. Olemiskysymys sinällään täytti Heideggerin varhaisemman filosofian, mutta

myös hänen myöhempi filosofiansa – johon myös jäsenitys kalkulaatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun kuuluu – kytkeytyy aina olemiseen.

Olemista voi tarkastella monella tapaa. Heideggerin tarkastelun kohteenaan on ollut olemisen ja ihmisyksilön välinen suhde. (Davis 2014, 170.)

Michael Inwood (2007, 17–18) kuvaa, että olemista voi tarkastella esimerkiksi jaotteleamalla olemisen kolmeen erilaiseen tapaan: “that”-olemiseen, “what”-olemiseen ja “how”-olemiseen. Näistä “that”-oleminen keskittyy faktaan siitä, että jokin entiteetti on tai on olemassa. Esimerkiksi että tietty kirjan nide tai tietty opiskelija on olemassa. “What”-olemisen tarkastelussa huomio kiinnitetään niihin piirteisiin olevassa yksikössä, jotka erottavat sen muista vastaavista. Esimerkiksi että kyseinen kirja on painettu jo vuonna 1889, tai että kuinka pitkä juuri tämä kyseinen opiskelija on. Inwood kuvaa, että näiden tapojen tarkastella olemista lisäksi Heidegger esittelee kolmannen tavan tarkastella olemista, eli “how”-olemisen. Tämä keskittyy tapaan tai tyyppiin, jolla entiteetti on olemassa. (Inwood 2007, 17–18) Kirjan nide ja opiskelija ovat omia substanssejaan, eivätkä jonkin toisen kategorian osasia, kuten vaikkapa kirjan sivu on osa kirjaa, tai toisaalta jotkut yksiköt saattavat olla ideaalisia sen sijaan, että ne olisivat reaalisia. Olemisen tapaan ja “kuinka-olemiseen” Heideggerilla liittyy läheisesti myös olemisen tiedostaminen. Esimerkin entiteeteistä opiskelija tiedostaa oman olemisensa ja ymmärtää olevansa olemassa, kirjan nide sen sijaan ei tiedosta omaa olemassaoloaan.

Heidegger on työssään kohdistanut tarkastelua edelleen kohti suhdetta olemisen ja ihmisen olemassaolon välille (Davis 2014, 170). Olemiskysymys sinällään erityisesti *Daseinin* muodossa oli keskeisin Heideggerin varhaisemman kauden filosofialle. Myös hänen myöhemmässä filosofiassaan, johon erottelu kalkulaatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluunkin kuuluu, oleminen pysyy edelleen hänen kysymyksensä (Wheeler 2020).

Heidegger kuitenkin jättää *Daseinin* – eli olemisen, jonka oleminen on asia hänelle itselleen – tarkastelun ja hylkää samalla myös *Daseiniin* sisältyvän subjektiivisuuden, eikä tarkastelun lähtökohta ole enää tavallisen ihmisen tavallinen kokemus, kuten *Daseinissa* (Wheeler 2020).

Rae (2013, 244) on tulkinnut eri Heidegger-lähteitä, ja kuvaa miten meditatiivinen ajattelu “avaa itsensä olemiselle” ja antaa olemisen paljastaa itsensä ajatukselle omilla ehdoillaan. Meditatiivinen ajattelu eroaa kalkulatiivisesta ajattelusta ja yleisemmin tieteen mallista johon metafysiikkakin sisältyy siten, että se torjuu ensinnäkin sen, että ihminen kontrolloisi olemista ja toisekseen se torjuu aiemmin mainitun välineellisen tuottavuuden tavoitteen. (Rae 2013, 244.) Ajattelen, että näin korostuu myös vapaus; vaikuttaa siltä, että meditatiiviseen ajatteluun liittyy olemiselle avautumisen lisäksi sellainen vapaus, joka kalkulatiiviseen ajatteluun ei mahdu. Rae jatkaa, että meditatiivinen ajattelu on syvempi, kärsivällisempi ajattelun tapa. Keskeistä on, että meditatiivinen ajattelu on “epäsystemaattista” siten, että se ei tee ennalta määriteltyjä malleja, joiden kautta liittyisi olemiseen. (Rae 2013, 244.) “There is an open-ness to meditative thinking lacking in calculative thinking (Rae 2013, 245). Meditatiivisen ajattelun suhde olemiseen on siis avointa. Raen kommenttien pohjalta ymmärrän tämän siten, että meditatiivinen ajattelu suhtautuu asioihin ja olemiseen ikään kuin ”kuuntelevasti”, ja on valmis tekemään muutoksia tarvittaessa.

Meditatiivinen ajattelu ja siihen siirtyminen kytkeytyy läheisesti siihen, miten ymmärrämme olemisen ja mikä on suhteemme siihen. Rae (2013, 245) yhdistää avoimuuden olemiselle muutokseen olemisen ymmärtämisessä. Hän vetää yhteen useista Heidegger lähteistä, että kalkulatiivinen, metafyyminen ajattelu yhdistää olemisen aktuaaliseen, pysyvään läsnäoloon, kun taas meditatiivisella ajattelulla on erilainen ymmärrys olemisestä:

While the history of Western philosophy has maintained being is synonymous with presence with the result it values actuality over possibility, such privileging occurred without adequate questioning of the assumptions underpinning such a privileging and led to the forgetting of being's temporality. Rather than focus on the actuality of something in terms of a fixed, enduring presence, meditative thinking focuses on possibility. This re-focusing emphasises being's temporality and re-iterates Being and Time's insistence that 'higher than actuality stands possibility'. (Heidegger 1962, 63; Rae 2013, 245.)

Eli Rae argumentoi, että yhdistäessään olemisen "todelliseen läsnäoloon" länsimaisen filosofian historia on arvottanut todellisen olemisen mahdollisuuden yläpuolelle, kyseenalaistamatta kuitenkaan tätä riittävästi ja unohtaen samalla olemisen ajallisuuden, tilapäisyyden. Meditatiivinen ajattelu keskittyy aktuaalisuuden sijaan mahdollisuuteen. Tällöin painottuu olemisen ajallisuus, ja toistuu uudelleen *Oleminen ja aika* teoksen väite siitä että "vallitsevaa todellisuutta korkeammalla on mahdollisuus" (Heidegger 2000, 62). Myös oma tulkintani meditatiivisen ajattelun suhtautumisesta olemiseen "kuuntelevasti" ja muutosherkästi sopii yhteen tämän kanssa.

Rae on koonnut yhteen useista Heidegger-lähteistä, että koska Heideggerin mukaan meditatiivinen ajattelu on "intiimin kiinnostunut" tulevasta mahdollisuudesta, niin se on aina luovaa, ja tämä luovuus kumpuaa sen passiivisesta avoimuudesta olemiselle (Rae 2013, 245). "Passiivisen avoimuuden olemiselle" lisäksi Rae (2013, 236) puhuu myös "rentoutuneesta avoimuudesta olemiselle", mikä antaa ainakin hieman lisävalaistusta siihen, minkälaisesta suhteesta olemista kohtaan on kyse.

Passiivinen tai rentoutunut avoimuus olemista kohtaan vaikuttavat käsitteinä todennäköisesti edelleen hieman epäselviltä. Sitä, mitä passiivinen avoimuus olemiselle tai rentoutunut avoimuus ovat, ja miten ne mahdollisesti saavutetaan, kirkastaa ainakin jossain määrin käsitteen non-willing lähempi tarkastelu: Seuraavassa alaluvussa 3.2. kuvaan meditatiiviseen ajatteluun siirtymiseen liittyvän ongelman. Mahdollista ratkaisua kuvaan käsitteiden non-willing ja *Gelassenheit* tarkastelulla alaluvuissa 3.3. ja 3.4., ja nämä molemmat puolestaan kietoutuvat yhteen passiivisen ja rentoutuneen avoimuuden olemiselle kanssa.

3.2. Siirtymän ongelma

Meditatiiviseen ajatteluun Heideggerilla on kuvattu sisältyvän ainakin kaksi ongelmaa. Molemmat liittyvät *siirtymään* meditatiiviseen ongelmaan. Siirtymällä tarkoitetaan tässä ikään kuin tarkkaa siirtymän hetkeä tai ”hyppyä”, jossa yksilö yksittäisessä tilanteessa siirtyy käyttämään meditatiivista ajattelua – siirtymä tässä ei siis tarkoita mitään laajempaa siirtymistä tai ajattelutavan vaihtoa yleisemmin.

Ensimmäinen ongelma syntyy kysymyksestä, että miten käytännössä tämä hyppy tai siirtymä Heideggerin halveksimasta kalkulatiivisesta ajattelusta meditatiiviseen ajatteluun tapahtuisi. Heidegger ei anna tähän suoraa vastausta. Hänen teksteistään kuitenkin löytyy jälkiä, joita tutkijat ovat seuranneet.

Toinen ongelma kietoutuu yhteen edellisen siirtymän ongelman kanssa, ja liittyy Heideggerin metafysiikkakritiikkiin. Kalkulatiivisesta ajattelusta kertovassa luvussa käytiin läpi sitä, miten Heidegger käyttää termiä metafysiikka hieman omanlaisessaan, ja hyvin negatiivissävytteisessä merkityksessä. Näitä Heideggerin metafysiikan ajatteluun

liittämiä ominaisuuksia olivat (1.) pohjautuminen fundamentaaliseen, absoluuttiseen periaatteeseen, (2.) hyväksyminen joitain asioita itsestään selvästi totena eli perustuminen kyseenalaistamattomiin, tutkimattomiin oletuksiin, ja viimeisenä (3.) ilmeneminen binaaristen oppositioiden kautta (Rae 2013, 241). Mitä nämä binaariset oppositiot ovat?

Tieteen termipankki (2024) kuvaa, että binaariset oppositiot ovat ”kahden vastakkaisen termin pari, jonka vastakkaisuus on loogisesti kontradiktorinen.” eli ne “edustavat toisensa poissulkevia kategorioita”. Esimerkkinä Tieteen termipankki käyttää paria kuollut-elävä. Heidegger yhdistää binaariset oppositiot metafysiikkaan. Metafysiikan alueelta binaarinen oppositio voisi olla esimerkiksi realismi ja antirealismi -pari tai se, että onko maailmanjärjestyksen taustalla “liikkumaton liikuttaja” vai ei. Binaarisista oppositioista voi kannattaa jompaa kumpaa, mutta välimuotoja ei ole olemassa tai niitä ei hyväksytä (Tieteen termipankki 2024). Koska termi binaariset oppositiot on sekä hankala, että suomen kielessä vähäisellä käytöllä, käytän tutkielmassa tästä eteenpäin sen tilalta termiä joko-tai-ajattelu.

Rae (2013, 226) muotoilee molemmat ongelmat, jotka liittyvät siirtymään meditatiiviseen ajatteluun seuraavasti:

While Heidegger contrasts metaphysics’ aggressive stance towards being with genuine thought’s relaxed openness, he is equivocal in terms of how the alteration from the former to the later occurs (Rae 2013, 236).”

Rae ei tässä puhu erottelusta kalkulasiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun, mutta liikkuu hyvin läheisellä alueella. Heideggerilla metafysiikan ajattelu ja kalkulasiivinen ajattelu ovat hyvin lähellä toisiaan. Eli meditatiiviseen ajatteluun siirtymän ongelma on seuraavanlainen: vaikka Heidegger asettaa vastakkain metafysiikan “aggressiivisen asenteen” olemista kohtaan ja toisaalta aidon (eli tässä meditatiivisen) ajattelun

“rentoutuneen avoimuuden”, hän jättää ensinnäkin epäselväksi, miten siirtymä ensimmäisestä jälkimmäiseen tapahtuisi. Ongelmana on ensinnäkin metafyyssisen ajattelun pakottava suhde olemiseen, joka on samankaltainen suhde kuin kalkulaatiivisen ajattelun suhde olemiseen. Toisaalta kuitenkin Heidegger ei tee selväksi, että miten meditatiivisen ajattelun aitouteen päästäisiin. Lisäksi nousee joko-tai-ajatteluun kytkeytyvä toinen ongelma: Jos vastakkain asetetaan kalkulaatiivisen ajattelun “aggressiivinen asenne” olemista kohti ja meditatiivisen ajattelun rento avoimuus – tai kuten myöhemmin ilmenee vastinpari kalkulaatiivisen tai metafyyssisen ajattelun “tahtominen” (willing) ja meditatiivisen, aidon ajattelun “tahtomattomuus” (non-willing) – niin on vaarana, että samalla muodostetaan yksi uusi joko-tai-vastinpari lisää. Ja juuri joko-tai-ajattelusta Heidegger on pyrkinyt eroon. Jos siirtymä meditatiiviseen ajatteluun loisi uuden joko-tai-vastinparin lisää, se olisi ristiriidassa Heideggerin oman ajattelun kanssa juuri meditatiivista ajattelua koskien.

3.3. Non-willing

Heideggeria on siis kritisoitu siitä, että hän jättää epäselväksi, mikä olisi se “sysäys”, miten kalkulaatiivisesta tai laajemmin metafysiikan ajattelusta siirryttäisiin meditatiiviseen ajatteluun. On esitetty kritiikkiä, että Heidegger ei paljasta tätä teksteissään. Raen (2013, 252) mukaan hän kuitenkin implisiittisesti tekee sen. Rae (2013, 235) on sitä mieltä, että vastoin useita kritiikkejä Heidegger oli tietoinen ongelmasta siirtymisessä meditatiiviseen ajatteluun. Hänen mukaansa Heidegger myös yritti ratkaista ongelman. Eli Raella on tulkinta siitä, miten siirtymä meditatiiviseen ajatteluun voi tapahtua, ja miten samalla voidaan kuitenkin välttää joko-tai-ajattelu. Raen

mukaan Heideggerin ratkaisuyritys oli tunnistaa ja kehittää uudelleen *tahtomisen* käsitettä, siten että se ei enää kumpua metafysiikan aggressiivisesta tahtomisesta. Rae kuitenkin myöntää, että Heideggerin kommentit asiaan liittyen ovat hajanaisia. (Rae 2013, 235 ja 252.) Eli Heidegger paljastaisi implisiittisesti vaihtoehdon, joka ylittää aktiivinen tahtominen – passiivinen rentoutuminen -erottelun mukanaan tuoman joko-tai-ajattelun Raen (2013, 252).

Bringing this implicit possibility to the fore does, however, require an extensive engagement with the nature of decision and its relationship to willing; an analysis that will bring Heidegger to reveal that a particular form of human willing has a role to play in bringing forth the transition to meditative thinking. (Rae 2013, 252.)

Tämä mahdollisuus vaatii siis sitä, että tarkastelemme huolellisesti tahtomisen käsitteeseen liittyviä elementtejä. Raen mukaan Heidegger silloin paljastaa, että erityisellä tahtomisen muodolla on tärkeä rooli siirtymisessä meditatiiviseen ajatteluun.

Tuo tietty tahtomisen muoto, jota Rae tarkoittaa on *non-willing* eli “ei-tahtominen”. Heidegger esittää ajatuksen non-willingista Country Path Conversations -teoksessaan. Dialogimuotoisen teoksen keskeisin sanoma on, että siinä tutkitaan sellaisen ajattelun luonnetta, joka ei pidä sisällään tahtomista (Dalle Pezze 2006, 96). Toisaalta Heidegger myös osoittaa teoksessa, että tahtomiseen (willing) ja ei-tahtomiseen (non-willing) ei tule suhtautua vain yksinkertaisesti toistensa vastakohtina (Rae 2013, 252).

Country Path Conversations -teos koostuu kolmen henkilön – tiedemiehen, oppineen ja opettajan tai käännöksestä riippuen oppaan – välisestä keskustelusta. Tiedemies (scientist) edustaa tieteellistä tutkimusta tekevää henkilöä, joka on oppinut ja tottunut ajattelemaan deduktiivisesti ja kalkulaatiivisesti. Oppinut (scholar) edustaa akateemisen

filosofisen koulutuksen saanutta henkilöä, joka ajattelee metafyyysisestä perspektiivistä käsin. Heidegger itse puhuu teoksessa opettajan tai käännöksestä riippuen oppaan (teacher/guide) välityksellä, ja tämä edustaa Heideggerin käsitystä “ajattelijasta”. (Dalle Pezze 2006, 96.) Seuraava katkelma havainnollistaa Heideggerin etsintää ajattelun ja tahdon suhteesta sekä tuo esiin non-willing-käsitteen:

Scholar: But thinking, understood in the traditional way, as re-presenting is a kind of willing; Kant, too, understands thinking this way when he characterizes it as spontaneity. To think is to will, and to will is to think.

Scientist: Then the statement that the nature of thinking is something other than thinking means that thinking is something other than willing.

Teacher: And that is why, in answer to your question as to what I really wanted from our meditation on the nature of thinking, I replied: I want non-willing. (Heidegger 1966, 58–59.)

Katkelman alussa oppinut huomauttaa, että perinteisessä (ja näin myös kalkulaatiivisessa) tavassa ajatella ajattelu on edustuksellista (as re-presenting). Tämä merkitsi sitä, että emme yritä kokea asioita ja niiden merkityksiä suoraan, vaan meillä on niille ikään kuin edustukset mielessämme (Quay 2016, 491), ja tämä on edellisen lainauksen mukaan tahtomiseen liittyvä toiminto. Seuraavaksi oppinut jatkaa, että “ajatella on tahtoa, ja tahtoa on ajatella”. Joten ajattelu, joka ei olisi perinteistä, olisi samalla jotain muuta kuin tahtomista. Opettaja toteaa, että hän “tahtoo ei-tahtomista”, tämä on juuri se asia, mitä hän toivoo heidän ajattelun luonnetta pohtivalta keskustelulta.

”What I really will [will] in our meditation on thinking is non-willing [Nicht-Wollen]” (Heidegger 2010, 61). Mitä on non-willing?

Rae (2013, 252) tulkitsee, että Heideggerille “non-willing” voi merkitä kahta eri asiaa. 1. Non-willing voi ensinnäkin merkitä tiettyä, omanlaistaan tahtomisen muotoa. 2. Toisekseen se voi merkitä tahtomisen poissaoloa. (Rae 2013, 252)

Rae tekee saman ratkaisun kuin Bret W. Davis (2007, 15) ja kutsuu tahtomisen variaatiota termillä *non-willing* ja tahtomisen poissaoloa termillä *not-willing*.

En löytänyt suomenkielisiä tekstejä aiheesta, joten yritin miettiä itse suomenkielisiä vastineita termeille. Voisiko toinen olla tahtomattomuus ja toinen ei-tahtominen? Suomenkieliset vastineet tuntuivat jäävän epäselviksi, joten päätin pysytellä tämän työn puitteissa englanninkielisissä termeissä non-willing ja not-willing.

Erottelu on oleellinen tarkastelussa, miten välttää joko-tai-ajattelu siirtymisessä meditatiiviseen ajatteluun. Jos tahdomme kovasti, tai olemme tahtomatta kovasti, niin molemmat toiminnot kuuluvat tahtomisen piiriin. Molemmat kuuluvat ikään kuin kalkulaatiivisen ajattelun aktiivisen toiminnan tai jopa “pakottamisen” piiriin. Sen sijaan non-willing omanlaisena tahtomisen muotona tarjoaa ikään kuin kolmannen mahdollisuuden tarkastella tahdon ja ei-tahtomisen suhdetta.

Davisin (2007, 15) mukaan Heidegger tunnistaa non-willingin käytön kolmessa eri merkityksessä (joista yksi siis se, mikä merkitään tästä eteenpäin not-willing). Näistä Heidegger käyttää käsitettä itse kahdessa muodossa ja kolmatta (not-willing-merkitys) hän käyttää ainoastaan kritisoiden sitä (Davis 2007, 14–15). Ne, joita Heidegger käyttää ovat samat, jotka Rae (2013, 252) ja Davis (2007, 14–15) merkitsevät “non-willing” -käännöksellä. Nämä ovat “willingly to renounce willing” (Heidegger 1966, 59) sekä “what remains absolutely outside any kind of will” (Heidegger 1966, 59). Eli vapaaehtoisesti luopua tahtomisesta, sekä se, mikä pysyy absoluuttisesti kaiken tahtomisen alueen ulkopuolella. Kolmas mahdollinen tulkinta käsitteelle *Nicht-Wollen*

olisi “simply negation or absence of willing” (Davis 2007, 15) eli tahtomisen vastakohta tai poissaolo, mikä siis merkittiin not-willing, ja tätä Heidegger Davisin mukaan kritisoi.

Seuraavaan taulukkoon olen koonnut vielä eri mallit suhtautua Nicht-Wollen-käsitteeseen. Taulukko seuraa Raen (2013, 252) ja Davisin (2007, 15) jäsenystä. Vasemman alakohdan “letting be” tulee kohta käsitteen Gelassenheit tarkastelun yhteydessä:

non-willing	not-willing
tietty tahtomisen muoto	tahtomisen poissaolo
luopua tahtomisesta	tahtomisen kieltäminen
absoluuttisesti tahtomisen ulkopuolella	
letting be	

Taulukko 2.

Millaisen ratkaisun erottelu ei-tahtomiseen non-willing ja not-willing -muodoissa tarjoaa siirtymään meditatiiviseen ajatteluun? Vaikuttaa selvältä, että ainakaan tahtomisen vastakohta, eli not-willing, ei ole vastaus siirtymään meditatiiviseen ajatteluun. Tämä vain vahvistaisi joko-tai-ajattelua. Raen (2013, 252–253) mukaan Heidegger myöntää, että olisi houkutteleva vaihtoehto väittää, että metafysiikkaan liittyvä aggressiivinen tahtominen voidaan voittaa ei-tahtomalla (by not-willing), mutta hän pysyy kriittisenä not-willingiä kohtaan: Not-willing ensinnäkin vahvistaisi joko-tai-ajattelua tahtomisen ja ei-tahtomisen välillä, ja siten olisi mukana vahvistamassa metafysiikan rakenteita joko-tai-ajattelun muodossa. Toisena syynä välttää not-willingiä Rae (2013, 252-253) kiinnittää huomion seuraavaan: “non-willing [as not-willing] still signifies [...] a willing, in that a No prevails in it, even if it is in the sense of a No that directs itself at willing itself and renouncing it” (Heidegger 2010, hakasulkeiden teksti Rae). Eli koska not-

willing toimii negaation kautta, se jää kuitenkin kiinni tahtomiseen, eikä näin saa liikutettua ajatusta metafysiikan tahtomisen yli. Myös Davis (2014, 176) huomauttaa, että non-willingiä ei saavuteta “by a mere will-ful rebellion against willing”.

Entä non-willing ratkaisuna siirtymään meditatiiviseen ajatteluun? Rae (2013, 253) tulkitsee Heideggeria siten, että aito siirtymä meditatiiviseen ajatteluun ei kumpua täydellisestä luopumisesta tahtomisesta (not-willing). Raen (2013, 253) mukaan Heideggerin tarkoituksena on tuoda esiin, että erilaiset ajattelun muodot pitävät sisällään erilaista tahtomista. Tahtominen, joka liittyy metafysiikan ajatteluun, on erilaista kuin tahtominen, joka liittyy meditatiiviseen ajatteluun (Rae 2013, 253). Ja nämä erilaiset tahtomisen muodot liittyvät olemiseen eri tavoin. Metafysiikan “aggressiivinen” tahtominen kumpuaisi näin siitä, että metafysiinen ajattelu pyrkii dominoimaan ja kontrolloimaan olemista, ja toisaalta meditatiivinen ajattelu “vapauttaa ajatuksen kohti olemista, jotta oleminen voi paljastaa itsensä omilla ehdoillaan” (Rae 2013, 253). Heidegger torjuu metafysiikan ikään kuin aggressiivisen, dominoivan ja suljetun tahtomisen, kun taas tahtominen non-willing-muodossa on hänelle avointa ja avaraa tahtomista, joka vapauttaa ajatuksen kohti olemista. Ja tämä olisi myös aiemmin mainittua “passiivista avoimuutta olemiselle”.

Edellisen voi varmasti ymmärtää useammalla eri tavalla. Minä ymmärrän sen seuraavasti: Metafysiikan ajattelussa käytän tahdonvoimaani. Ajattelen parhaani mukaan asiat järjestykseen, eli ikään kuin kerralla selviksi. Tällä tavalla ajattelu nähdäkseni todella kiinnittyy kiinteästi tahtomiseen, kuten Heidegger ja Rae ovat kuvanneet. Toisaalta jos ajattelen meditatiivisesti, silloin en “pakota” ajatuksiani mihinkään suuntaan, vaan ennemmin seuraan mielenkiinnolla mihin ne menevät, ja mitä sieltä paljastuu. Tämäkin vaatii jonkinlaista tahtomisen muotoa, minun pitää ainakin antaa ajatuksille tilaa olla.

Kuitenkin jää vielä hivenen epäselväksi, että onko tämä sitä tahtomista tai toimintaa, joka “vapauttaa ajatuksen kohti olemista”. Vapauttaminen jotakin kohti liittyy läheisesti *Gelassenheit*-käsitteeseen, jota tarkastelen seuraavaksi.

3.4. *Gelassenheit*

Kysymystä meditatiiviseen ajatteluun siirtymästä on tarkasteltu myös käsitteen *Gelassenheit* avulla. *Gelassenheit* on yksi Heideggerin myöhäisemmän vaiheen avainkäsitteitä. Hahmotan *Gelassenheit*-käsitteen tässä työssä siten, että *Gelassenheit* on ikään kuin yksi non-willingin alakohta. *Gelassenheit* voi olla yksi tapa nähdä, miten non-willingin ja myös meditatiivisen ajattelun voi ottaa käyttöön.

Käsitteellä on monta toisiaan sivuavaa merkitystä, jotka avaavat sitä hieman eri näkökulmista. Suomeksi *Gelassenheit* merkitsee kirjaimellisimmin “jättämistä” (leaving) tai “silleen jättämistä” (letting be, gelassen). Jälkimmäistä muotoa käytetäänkin suomenkielisissä käännöksissä. Standardikäännös englanninkielisissä teksteissä on nykyisin “releasement” eli vapautuminen tai vapauttaminen. *Gelassenheit* merkitsee lisäksi myös ”seesteisyyttä”, ”tyyneyttä” tai ”mielen tyyneyttä”.

Non-willingin tavoin myös *Gelassenheit* nousee esiin Country Path Conversations teoksessa. Davisin (2014, 168) mukaan *Gelassenheit* merkitsee “autenttista ei-tahtomista” (authentic non-willing). Käsite liittyy siis kiinteästi sekä non-willingiin että myös siirtymään meditatiiviseen ajatteluun. Davisin (2014, 168-169) mukaan Heidegger ei tarkoita, että *Gelassenheit* kuvaisi passiivista ”tahtomattomuutta”, vaan Davis näkee käsitteen kääntymisenä pois tahdon valtapiiristä ja sen sijaan hyppynä ”non-willingin” ja ”letting-been” alueelle, joka on jotain muuta kuin tahdon aktiviteetit tai toisaalta tahdon

puutteen passiivisuus: “Heidegger’s thought calls for a twisting free of his entire domain of the will and a leap into a region of non-willing letting-be that is otherwise than both will-ful activity and will-less passivity” (Davis 2014, 168-169). Tästä johtuen näkisin, että *Gelassenheit* voisi olla jotain, jonka avulla edellisessä luvussa kuvattu “non-willing tiettyinä tahtomisen muotona” toteutuisi.

Vaikka non-willing ja *Gelassenheit* ovat lähellä toisiaan olevia käsitteitä, on *Gelassenheitissa* silti oma, selvästi erottuva sävynsä. *Gelassenheit* on silleen jättämistä tai vapauttamista, jossa korostetaan autenttisuutta, ja jossa on lisäksi vivahdus mystiikkaa mukana. Yksi vaihtoehto kääntää *Gelassenheit* oli seesteisyys tai mielentyyneys. Tämä antaa vihjettä siihen, että vapautumisen tai vapauttamisen ohella *Gelassenheit* viittaa mielentilaan. Tätä selittää myös käsitteen tausta: Heidegger on omaksunut käsitteen saksalaisilta 1300-luvun mystikoilta, erityisesti Meister Eckhartilta (1260–1328). Heidegger on kuitenkin etäyttänyt käsitteen pois alkuperäisestä, teologisesta käytöstä ja muokannut sen käyttöä omiin, filosofisiin tarpeisiinsa. Käsitteen voi Heideggerilla kuitenkin katsoa viittaavan syvälliseen eksistentiaaliseen tai uskonnolliseen kokemukseen ”of letting go, being let, and letting be. (Davis 2014, 169; Griffioen 2023.)

Dalle Pezze (2006, 106) on hahmotellut askeleet *Gelassenheitia* kohti seuraavasti: (1.) Ensimmäinen askel olisi edellisessä alaluvussa kuvattu *non-willing*, eli etsiä sitä, mitä tahdon piiriin kuulumaton ajattelu voisi olla (Heidegger 1966, 59). (2.) Toinen askel olisi tahtoen ja tarkoituksellisesti *luopua* tahtomisesta Tämä merkitsee sitä, että vapautamme tai ainakin pyrimme vapauttamaan itsemme kohti sellaista ajattelua, joka ei kuulu tahdon piiriin. (Heidegger 1966, 59.) Dalle Pezze (2006, 107) selittää tätä siten, että kun “tahdomme ei-tahtoa”, asetamme itsemme asemaan, jossa kykenemme tavoittamaan sellaisen ajattelun, joka ei ole tahdon asia. Näin pääsemme askeleen lähemmäksi *Gelassenheitia*. (Dalle Pezze 2006, 107.) (3.) Seuraava askel kohti *Gelassenheitia* on

“pysyä hereillä” sille tai “pysyä tietoisena” siitä (Dalle Pezze 2006, 108). Opettaja teoksessa *Country Path Conversations* muotoilee asian näin: “Say rather, to keeping awake for releasement” (Heidegger 1966, 61). Eli on oleellista pysyä tietoisena ja ikään kuin hereillä kohti vapautumista/vapauttamista. Dalle Pezze tulkitsee tämän tarkoittavan sitä, että kun päästämme irti tahtomisesta, niin samalla pääsemme kohti sellaista tilaa, jossa voimme saavuttaa *Gelassenheitin* (Dalle Pezze 2006, 108). Eli kun päästäisimme irti tahtomisesta, voisimme päästää *Gelassenheitin* tilalle. Dalle Pezze (2006, 108) korostaa sitä, että Heidegger käyttää hereillä pysymisestä tässä muotoa “*keeping awake*” (Wachbleiben), sen sijaan että käyttäisi muotoa “to wake up” (Erwachen), koska jälkimmäinen muoto merkitsisi sitä, että pysymme edelleen tahdon alueella. (4.) Näiden lisäksi *Gelassenheitiin* liittyy se, että meidän tulisi samalla pitää itsemme avoimena mysteerille (Heidegger 1966, 55; Dalle Pezze 2006, 108).

Hans Ruin (2019, 15) kuvaa, että Heidegger herättää ajatusta ”releasement toward things” (Gelassenheit zu den Dingen) yhdessä “openness to the Secret” (Offenheit für das Geheimnis) kanssa. Eli Gelassenheit olisi “vapautuminen/vapauttaminen kohti asioita” ja se liittyisi myös “avoimuuteen salaisuudelle”, eli näin *Gelassenheit*-käsitteeseen Heideggerilla sisältyy myös mystiikan elementtejä.

Dalle Pezzen käsitys on, että tämä mysteeri olisi lopulta oleminen itsessään. Dalle Pezze (2006, 109-110) kuvaa miten:

by letting-go of willing, we actually give ourselves the possibility of being open to Gelassenheit and, in Gelassenheit, remain open for be-ing itself. This is also a step that moves us from thinking as a matter of willing to meditative thinking: it is a “transition from willing into releasement” (Heidegger 1966, 61).

Eli luopumalla tahtomisesta mahdollistamme sen, että olemme avoimia *Gelassenheitille*, ja *Gelassenheitin* avulla pysymme avoimina olemiselle itselleen. Ja tämä olisi Dalle Pezzen mukaan myös se askel, jonka avulla pääsemme siirtymään “ajattelusta tahtomisen asiana” meditatiiviseen ajatteluun.

Dalle Pezzen mukaan *Gelassenheit* on se, jonka avulla pystymme siirtymään ajattelusta “tahdon asiana” meditatiiviseen ajatteluun. Dalle Pezze huipentaa oman tarkastelunsa *Gelassenheitista* “lähipiiriin” käsitteeseen. Se tulee kreikan kielen sanasta “Ἀγγιβασίη”, joka tarkoittaa “mennä lähelle”, “liikkua lähipiiriin” tai “jättää itsensä silleen lähipiiriin” (Dalle Pezze 2006, 118–119; Heidegger 1966, 89). Dalle Pezze (2006, 119) näkee, että *Gelassenheitin* etsintä johdatti meidät “lähipiiriin” (into-nearness), ja tämä lähipiiri on ollut koko ajan läsnä tässä ajatuksen polulla.

Tämä ajatus on ainakin yksi vaihtoehto paneutua ongelmakohtiin, jotka koskivat meditatiivista ajattelua. Meditatiivinen ajattelu liittyy juuri siihen, mikä on lähellä. Heideggerkin (2002, 17) viittasi lähellä pysymiseen, samalla kun huomautti, ettei meditatiivisen ajattelun tarvitse olla korkealentoista. Eli tämän mukaan meditatiiviseen ajatteluun siirtymiseksi olisi riittävää, että viivymme siinä, mikä on lähellä ja mietiskelemme sitä, mikä on lähellä (Heidegger 2002, 17). Varmasti ainakin yksi sysäys siirtymään on pysyä lähellä.

Näyttää siltä, että sekä Raen tarkastelu non-willing käsitteestä, että Dalle Pezzen tarkastelu *Gelassenheit*-käsitteestä tarjoavat vastauksen osia ongelmakohtaan “hypyssä” tai siirtymässä meditatiiviseen ajatteluun. Näyttää siltä, että meditatiivinen ajattelu tällä tavalla tarkasteltuna ei vahvista joko-tai-ajattelua entisestään, siten että loisi uutta binaarista oppositiota.

Tarkastelun perusteella siirtymä meditatiiviseen ajatteluun vaikuttaa enemmän liukumalta kuin jyrkältä vastakkainasettelulta. Vaikka Memorial Address -puheessa Heidegger asettaakin kalkulatiivisen ja meditatiivisen ajattelun jyrkästi toisiaan vasten, niin siirtymä liukumana nähtynä on sopusoinnussa sekä Heideggerin metafysiikkakritiikin, että myös meditatiivisen ajattelun muiden elementtien kuten passiivisen avoimuuden olemiselle kanssa.

Kuitenkin varsinainen siirtymän hetki tai ”hyppy” meditatiiviseen ajatteluun jää edelleen hivenen epämääräiseksi. Non-willing avaa meditatiivisen ajattelun suhdetta tahtomiseen, ja *Gelassenheit* puolestaan silleen jättämistä ja pysymistä avoimena mysteerille. Kuitenkin jonkinlainen epämääräisyys yhä jää meditatiiviseen ajatteluun siirtymisen ympärille.

Toisaalta en näe, että tämä olisi kuitenkaan varsinainen ongelma. Meditatiiviseen ajatteluun siirtymän ongelma johtuu osaltaan varmasti siitäkin, että meditatiivinen ajattelu on alusta alkaen ollut se ”erilainen” ja ”toinen” kalkulatiivisen ajattelun pysyessä ajattelun oletusarvon asemassa. Kukaan ei ole kyseenalaistanut, miten kalkulatiiviseen ajatteluun siirrytään tai hypätään, koska siinä ollaan jatkuvasti. Yhtä lailla voisi ajatella, että jos meditatiivisessa ajattelussa siihen ”hyppäämisen” sijaan ”oltaisiin”, niin siihen siirtymä ei olisi ongelmakohta.

4. Meditatiivinen ajattelu nyky-yhteiskunnassa

Erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun on merkittävä erityisesti, koska se nostaa esiin sitä, miten yksipuolisena ajattelua saatetaan pitää. Memorial Address -puheessa Heidegger sanoo:

In what sense is the statement just made valid? This assertion is valid in the sense that the approaching tide of technological revolution in the atomic age could so captivate, bewitch, dazzle, and beguile man that calculative thinking may someday come to be accepted and practiced as the only way of thinking. (Heidegger 1966, 56.)

Heideggerkin näki riskinä, että kalkulatiivista ajattelua pidetään jonain aikakautena ainoana hyväksyttävänä ajattelun tapana. Myös Quay (2016, 491) on huomauttanut, että kalkulatiivinen ajattelu on tullut niin kaikkialla läsnä olevaksi, että pidämme sitä jopa merkitykseltään kokonaan samana kuin ajattelu. Niinpä erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun on merkittävä, koska se nostaa tietoisuuteen laajempaa kuvaa ajattelusta.

Eli kalkulatiivinen ajattelu on pitkälti ikään kuin ajattelun oletusarvona. Tämä vallitseva käsitys toisaalta nostaa meditatiivisen ajattelun ikään kuin uuden mahdollisuuden rooliin. Meditatiivinen ajattelu on altavastajaan roolissa, mutta toisaalta sillä on mahdollisuus tarjota jotain uutta nykypäivän kiihtyvien haasteiden ratkaisuun.

Tässä luvussa selvitän ensin, millaisissa kohteissa meditatiivista ajattelua on hyödynnetty nyky-yhteiskunnassa. Tämän jälkeen tarkastelen, että millaista potentiaalia siinä voisi tämän päivän uusien haasteiden kanssa olla.

4.1. Erottelun ja meditatiivisen ajattelun sovelluskohteita

Erottelua kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun on sovellettu eri tieteenaloilla hahmotettaessa, millaista ajattelua käytetään. Myös näissä sovelluskohteissa on huomattavaa, että kalkulatiivinen ajattelu on usein se mitä pidetään oletusarvona, ja meditatiivinen ajattelu on sitten jotain uutta tai vaihtoehtoista.

David Malloy ja muut (2014) näkee erottelun kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun valaisevana, koska se antaa viitekehyksen katsoa sitä, miten olemme kanssakäymisessä toistemme ja fyysisen maailman kanssa. Malloy ja muut (2014) on tarkastellut kalkulatiivinen-meditatiivinen-erottelua eettisissä kysymyksissä suhteessa päätöksentekoon lääkärin työssä. Heidän tutkimukseensa osallistuneet lääkärit katsoivat eettisiä kysymyksiä kalkulatiivisen ajattelun kautta 76 prosentissa vastauksista, ja meditatiivista ajattelua etiikan kysymyksissä oli tutkimuksen mukaan nähtävissä 24 prosentissa vastauksissa. Vaikka kalkulatiivisen ajattelun oletusarvoisuudella on oletettavasti vaikutusta tulokseen, niin tässä tutkimuksessa kalkulatiivisen ajattelun johtava asema johtui ainakin osittain myös talouskysymysten voimakkaasta vaikutuksesta hoidon mahdollisuuksiin, koska mukana tutkimuksessa oli maita, joissa sairaanhoito on enemmän yksilön henkilökohtaisen talouden varassa kuin Suomessa. (Malloy ym. 2014, 1–7.) Todennäköisesti talouden kysymykset vaikuttavat myös meillä hoidon mahdollisuuksiin.

Ryam Lam (2022, 3–4) puolestaan on tarkastellut kalkulatiivista ja meditatiivista ajattelua suhteessa bioetiikan kysymyksiin. Hän päätyy siihen, että kalkulatiivinen ajattelu rajoittuu sääntöjen seuraamiseen, kun taas käänne meditatiiviseen ajatteluun varmistaisi, että bioetiikan alaan liittyvät päätökset olisivat sopusoinnussa merkityksellisen elämän elämisen kanssa (Lam 2022, 3–4). Johtopäätöksistä välittyy meditatiivisen ajattelun painotus merkityksiin ja prosessiin, ja toisaalta kalkulatiivisen ajattelutavan laskennallisuus ja jonkinlainen suoraviivaisuus.

Brito ja muut (2021) ovat tutkineet heideggerilaisesta perspektiivistä mindfulness-menetelmien soveltamista koulutuksessa ja opetuksessa. Tutkimus liittyy osana keskusteluun, jota uusliberalistisen näkemyksen kiinnittymisestä myös koulutuksen piiriin on viime vuosina käyty. Brito ja muut (2021, 311) näkevät, että nykyisessä koulutuksen murroksessa tarvitaan isompaa muutosta, kuin että sisällytetään muutamia mindfulness-harjoitteita mukaan opetukseen:

the current educational system urgently requires not just cosmetic reform but radical transformation, characterised by a shift from mindfulness *in education* to mindfulness *as education* (Brito ym. 2021, 311, kursivointi minun).

Tämän näkemyksen mukaan sekä opettajien että oppilaiden tietoisuuden tulisi olla koulutuskokemuksen keskipisteessä (Brito ym. 2021, 311; Sellman 2020). Brito ja muut ovat tarkastelussaan rinnastaneet mindfulness-menetelmät ja meditatiivisen ajattelun toisiinsa, ja näkevät Heideggerin viitekehyksessä mahdollisuuden vastata mindfulnessin saamaan kritiikkiin.

Brito ja muut (2021, 311) ovat tulkinneet, että mindfulness-menetelmien saaman kritiikin voisi yhdistää uusliberalistiselle kehykselle tyypilliseen kalkulatiiviseen ajatteluun. He

tiivistävät, että ehdotukset mindfulness-harjoitusten sisällyttämisestä koulutukseen perustuvat kalkulaatiivisen ajattelun sijaan meditatiiviseen ajatteluun. Näin Heideggerin filosofiaa voisi soveltaa kritiikkiin, jota mindfulness on kohdannut, joten Heideggerin ajattelulla voisi olla annettavaa sille merkittävälle muutospotentialille, joka koulutuksella on yksilöllisellä, sosiaalisella ja ekologisella tasolla. (Brito ym. 2021, 311.) Tämä on erittäin mielenkiintoinen näkökulma Heideggerin meditatiivisen ajattelun sovellusmahdollisuuksiin. Tässä erottelulla on lisäksi myös sitä samaa merkitystä, jota olen kuvannut aiemminkin, eli tehdä näkyväksi sitä, miten yksipuolisesti ja kapeasti ajattelusta saatetaan ajatella.

Meditatiivisen ajattelun näkökulmaa on siis hyödynnetty usealla eri tieteen alalla, ja se on koettu hyödylliseksi. Entä millaisena meditatiivinen ajattelu näyttäytyy nyky-yhteiskunnan erilaisia haasteita vasten? Seuraavassa alaluvussa tarkastelen meditatiivista ajattelua kolmesta eri näkökulmasta: teknologiakeskeisyyden kiihtymisen näkökulmasta, globaalien ongelmien näkökulmasta sekä filosofian harjoittamisen näkökulmasta.

4.2. Merkitys tänään

Heidegger piti Memorial Address -puheen, jossa hän pohjusti meditatiivisen ajattelun, vuonna 1955. Puheesta välittyy voimakas kritiikki uutta, kehittyvää teknologiaa kohtaan sekä erityisesti huoli siitä, miten teknologia suorastaan ”ottaa ihmisen valtaansa”. Tämän teknologiahuolen yksi vaikutin on kalkulaatiivinen ajattelu, ja ratkaisuna huoleen Heidegger näki meditatiivisen ajattelun soveltamisen. (Heidegger 1966.)

Heidegger (1966, 48) oli huolissaan erilaisten medioiden kuten radion, television ja kuvalehtien vaikutuksesta maailmankuvaamme ja tapaamme ajatella. Heideggerin ajasta

tähän päivään medioiden osallisuus elämässämme on jatkanut kiihtymistä. Tänään loputon määrä kuvia ja musiikkia on saatavilla lähes joka hetki. Television, radion ja kuvalehtien lisäksi teknologia on läsnä monella muullakin tavalla, ja entistä ympäröivämmin kulkiessaan mukana älylaitteissamme.

Esimerkkejä uusista teknologian muodoista elämässämme ovat esimerkiksi sosiaalisen median voimakas läsnäolo, videopelien tarjoama jännitys ja osallisuus, suoratoistopalveluiden jatkuva saatavuus sekä lyhytvideopalveluiden viriketulva. Algoritmit varmistavat, että saamme mieluisia ehdotuksia uudesta katseltavasta tai kuunneltavasta. Lyhyesti teknologian vaikutus elämäämme on entistä voimakkaampi, ja samalla myös addiktoivampi.

Heidegger kuvasi addiktoivuutta näin:

the approaching tide of technological revolution in the atomic age could so captivate, bewitch, dazzle, and beguile man that calculative thinking may someday come to be accepted and practiced as the only way of thinking”
(Heidegger 1966, 56).

Heidegger liittää tässä teknologian vangitsevuuden ja ajattelun kapeutumisen kiinteästi yhteen toistensa kanssa. Heidegger kuvaa ratkaisuksi sitä, että ”ajattelemisen pidetään hereillä” (Heidegger 2002, 28), millä hän tarkoittaa juuri meditatiivista ajattelua. Meditatiivinen ajattelu voisi tarjota ainakin jonkinlaista perspektiiviä ja etäisyyttä median ja teknologian kyllästäväseen ajatteluun. Meditatiivinen ajattelu kutsuu katsomaan lähelle ja nykyhetkeen, siihen tilaan ja paikkaan, jossa oikeasti olemme. Heideggerin huoli oli teknologian vangitsevuudessa. Jos teknologian käyttöä ajattelee enemmän ajankäytön ja voimavarojen kohdistamisen kysymyksenä, niin myös kalkulasiivinen ajattelu tarjoaa mahdollisuuden säädellä teknologian osallisuuden määrää ja sen laatua elämässämme.

Jos teknologiahaaste on Heideggerin ajoista kasvanut, niin tämän lisäksi on tullut myös aivan uusia haasteita. Sitran tälle vuodelle 2024 julkaisemat megatrendit ovat seuraavat: Luonnon kantokyky murenee, hyvinvoinnin haasteet kasvavat, demokratian kamppailu kovenee, kilpailu digivallasta kiihtyy sekä talouden perusta rakoilee (Dufva, 2024). Muun muassa ilmastonmuutos haastaa voimakkaasti koko planeettamme. Ruoan tuottaminen kasvaneelle väestölle on valtava haaste, samoin kuin se, että miten tämä tehdään planeetan kantokyvyn rajoissa.

Miten meditatiivinen ajattelu suhteutuu tähän? Meditatiivinen ajattelu on luonteeltaan lähelle katsovaa (Heidegger 1966, 45). Kuvatessaan meditatiivista ajattelua Heidegger kiinnittää kuvaukseen myös mielikuvan pienviljelijästä, joka kasvattaa oman ruokansa ja pysyttelee lähellä juuriaan. Vaikka ajatus onkin toisaalta kaunis ja juureva, vaikuttaa selvältä, että lähestymistavalla ei ratkaista tämän päivän ongelmia.

On sanomattakin selvää, että nykypäivän haasteiden ratkaisemisessa tarvitaan kalkulasiivista ajattelua ja insinööritaitoa. Ja vaikka Heidegger arvottikin meditatiivisen ajattelun selkeästi kalkulasiivista ajattelua korkeammalle, hän kuitenkin sanoi myös, että molempia tarvitaan, eli että sekä meditatiivisen että kalkulasiivisen ajattelun käyttö on perusteltua ja tarpeellista (Heidegger 1966, 46). Onkin ehdotettu, että kalkulasiivisen ja meditatiivisen ajattelun tulisi työskennellä ”käsi kädessä” (Ezeani & Onwuatuegwu 2021, 2731).

Vaikka näiden kuvattujen haasteiden ratkaisemiseen tarvitaan kalkulasiivista ajattelua ja jopa ”laskelmointia” parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi, niin toisaalta meditatiivinen ajattelukin voi antaa maailmantilanteessa jotain. On mahdollista, että meditatiivisen ajattelun ”vapauttaminen kohti olemista” saattaisi tuottaa sellaisia ratkaisuja, joita emme ”pakottavalla suhteella olemiseen” keksisi. Usein luovat ratkaisut tarvitsevat syntyäkseen

tyhjää tilaa, ja meditatiivisen ajattelun “passiivinen avoimuus olemiselle” sekä “lepääminen olemisessä” voisivat olla juuri tällaisia.

Entä meditatiivinen ajattelu filosofian harjoittamisen puolella? Heideggerin erottelu kalkulasiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun ei varsinaisesti käsittele ajattelua filosofian harjoittamisen yhteydessä, vaan ennemminkin ajatuspuheen kohteena on nähdäkseni ”tavallinen”, ikään kuin arkipäivän ajattelu. Heidegger on toisaalla myös korostanut “filosofian loppua”, millä hän viittaa filosofiaan metafysiikkana, ja korostaa ajattelun tarvetta uudistua metafysiikan ajattelusta kohti jotain uutta (Heidegger 1977, 373–375).

Joan Stambaugh (1992, 55) on esittänyt ajattelun tehtäväksi tässä Heideggerin kuvaamassa filosofian uudessa vaiheessa sitä, että keskeisintä olisi luopua kalkulasiivisestä ajattelusta. Yhdessä kalkulasiivisen ajattelun kanssa Stambaugh (1992, 55) kiinnittää yhteen käsitteet *edustuksellinen* – jota käsiteltiin aiemmin kalkulasiivisen ja meditatiivisen ajattelun yhteydessä – sekä *manipulatiivinen*. Eli näin ajattelun tehtävänä olisi nyt luopua edustuksellisesta, kalkulasiivisestä ja manipulatiivisesta ajattelusta. Itse ajattelen manipulatiivisen ajattelun liittyvän aiemmin mainittuun kalkulasiivisen ajattelun ominaisuuteen, että sillä pyritään saavuttamaan tiettyjä, määrättyjä päämääriä. Tämän sijasta Stambaugh ehdottaa, että olisi arvokasta antaa asioiden olla sellaisena kuin ne ovat (letting be), ja työstämisen sijasta ymmärtää, huomata ja kokea ne niin kuin ne ovat. (Stambaugh 1992, 55.) Näin tulkittuna meditatiivisella ajattelulla voisi olla oma osuutensa annettavana myös osana filosofiaa. Toisaalta, ainakin mikäli irrottaudutaan Heideggerin metafysiikkanäkemyksestä, niin on selvää, että kalkulasiivista ja rationaalista ajattelua tarvitaan filosofiassa meditatiivista ajattelua enemmän.

5. Lopuksi

Heidegger esitteli meditatiivisen ajattelun osana erottelua kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun ensimmäisen kerran Memorial Address -puheessaan. Erottelu on kiistatta mielenkiintoinen, ja antaa kiinnostavan näkökulman myös filosofian tekemiseen. Sitä on hyödynnetty esimerkiksi kasvatustieteen alalla, missä se tarjoaa työkalun, kun pyritään haastamaan uusliberalistista koulutusnäkökulmaa.

Olen pyrkinyt tarkastelemaan meditatiivista ajattelua tässä tutkielmassa pääasiassa argumenttien kautta. Kuitenkin kuten kaikki tekstit, niin myös Heideggerin erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun on esitetty tietyssä ajassa, paikassa ja kulttuurihistoriallisessa ympäristössä. Memorial Address -puheessa kiinnittyminen aikaan ja ympäristöön on erityisen silmiin pistävää. Osana tutkielman loppupohdintaa tuon esille hieman erottelun ja erityisesti meditatiivisen ajattelun mahdollista aatteellista taustaa, joka on nähtävissä osana Memorial Address -puhetta.

Heidegger ei siis esittele jäsennystä osana varsinaista tieteellistä filosofiaansa, vaan osana juhlapuhetta. Memorial Address -niminen puhe on pidetty 1955 Messkirchin torilla paikallisen säveltäjän, Conradin Kreutzerin syntymän 175-vuotisjuhlassa. Tämän pohjalta voi kysyä, onko Heidegger tarkoittanut jäsennyksen tieteelliseksi filosofiaksi, vai onko kyseessä enemmänkin juhlatunnelman nostatus, paikkakuntalaisten kotiseuturakkauden syventäminen, tai muu vastaava tarkoitus.

Becker (2023, 14) on nostanut Memorial Address -puheesta esiin samoja yksityiskohtia, jotka herättivät myös oman huomioni puhetta lukiessa. Teksti on lyhyt, vain 14-sivuinen puhe. Se ei ole akateeminen teksti, vaan puhe on suunnattu tavallisille pienen

saksalaiskylän asukkaille. Becker (2023, 14) kuitenkin huomauttaa, että Memorial Address -puheen lisääminen Heideggerin koottuihin teoksiin on arvokasta, koska teos tuo lisäymmärrystä Heideggerin poliittisiin asenteisiin.

Voiko henkilön tekemää filosofiaa tarkastella irrallisena hänen poliittisista näkemyksistään? Kysymys jakaa mielipiteitä. Joidenkin mielestä voi, ja näin pitääkin tehdä. Joidenkin mielestä ei voi. Minulla on ollut kiinnostuksen ja tarkastelun kohteena Heideggerin meditatiivinen ajattelu ja sen merkitys nykypäivänä. Tutustuin aiheeseen ensin lukemalla useimmin lainattuja katkelmia puheesta sekä meditatiivista ajattelua käsitteleviä ja sitä sivuavia artikkeleita. Kuitenkin kun puheen lukee kokonaan, on selkeästi havaittavissa, että puheella on muitakin kuin tieteellisiä, filosofisia tarkoituseriä. Artikkeleissa usein lainatuista katkelmista ja toisaalta koko tekstistä syntyy molemmista hieman erilainen mielikuva. Kun erottelu on kirjoittajan esittelemä juuri tällaisessa puheessa, on tarkoituksenmukaista perehtyä ainakin hieman myös puheen taustaan.

Heideggerin yhteyksistä natsipuolueeseen on keskusteltu pitkään. On tiedetty, että hän liittyi natsipuolueeseen, ja toimi siinä aktiivisesti jonkin aikaa. Toisaalta hän vetäytyi pian aktiivisesta toiminnasta – mutta ei kuitenkaan koskaan eronnut puolueesta. Pitkään on ehkä yleisimmin oltu sitä mieltä, että Heideggerin filosofia ei ole kytköksissä politiikkaan. Toisaalta onko lopulta mahdollista, että yksilön filosofia olisi ainakaan kokonaan erillinen hänen tavastaan katsoa maailmaa?

Aivan viime vuosina on tullut uutta tietoa Heideggerin yhteydestä natsiaatteeseen, kun hänen tähän asti yksityiset Black Notebooks -muistikirjat on julkaistu vuosina 2014–2021. Tämän jälkeen Beckerin (2023) mukaan kysymys keskustelussa Heideggerin poliittisista näkemyksistä ei liiku enää siinä, että oliko Heidegger poliittisesti äärioikealla,

vaan siinä että kuinka äärioikealla hän oli, ja mikä merkittävintä hänen töidensä kannalta myös siinä, että kuinka äärioikeistolaista hänen filosofiansa on. Becker (2023, 18) sanoo, että jos Heideggerin filosofiaa lukee kuvauksena ihmisestä, niin yhdenmukaisuus Heideggerin filosofisen työn ja äärioikeiston politiikan välillä on ilmeinen.

Heidegger nostaa yhtenä keskeisenä elementtinä Memorial Address -puheessaan esiin *autoktonisuuden* käsitteen, joka merkitsee wikisanakirjan mukaan ”tietyissä paikassa kehittynyttä, kotoperäistä”. Sanakirja (vocabulary.com) määrittelee autochthony-käsitteen seuraavasti: ”nativeness by virtue of originating or occurring naturally (as in a particular place)”. Suomessa käsitettä ei juuri käytetä. Sen sijaan englanninkielinen Wikipedia kertoo autoktonisuuden konseptin liittyvän antiikin Kreikkaan ja merkitsevän maan syntyperäisiä asukkaita – jumalat mukaan luettuna – vastakohtana ”asettujille”, jotka ovat tulleet maahan muualta. ”Asettuihin” luetaan mukaan myös varsinaisten muuttajien jälkeläiset, jotka ovat kuitenkin syntyneet kyseisessä maassa.

Becker (2023, 16) on sitä mieltä, että Heideggerin on ollut pakko tuntea autoktonisuuden antiikin Kreikan käyttötapa. Jäsennykseen kalkulasiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun tämä liittyy siten, että autoktonisuuden käsite liitetään Memorial Address- puheessa kiinteästi meditatiiviseen ajatteluun. Kun kalkulasiivinen ajattelu edustaa Heideggerilla jotain ”paha ja ei-maanläheistä”, meditatiivinen ajattelu taas toisi hänen mukaansa lähelle uutta autoktonisuutta. Seuraava katkelma on Memorial Address -puheesta:

What could the ground and foundation be for the new autochthony? Perhaps the answer we are looking for lies at hand; so near that we all too easily overlook it. For the way to what is near is always the longest and thus the hardest for us humans. This way is the way of meditative thinking. Meditative thinking demands of us not to cling one-sidedly to a single idea,

nor to run down a one-track course of ideas. Meditative thinking demands of us that we engage ourselves with what at first sight does not go together at all. (Heidegger 1966, 54.)

Eli meditatiivinen ajattelu olisi Heideggerin mukaan se, joka vie meidät uuden autoktonisuuden lähteille. Kun olen tutkinut meditatiivista ja kalkulatiivista ajattelua, olen havainnut, että aihetta käsiteltäessä paljon lainatut kohdat ovat usein samoja, jotka kiinnostivat ensimmäisenä omankin huomioni, kun aloin perehtyä aiheeseen. Paljon lainatut kohdat ovat esimerkiksi se, miten kalkulatiivisen ajattelun ohjaamana luonnosta tulee meille ikään kuin valtava polttoainesäiliö, joka nähdään energialähteenä teknologian ja teollisuuden tarpeisiin (Heidegger 1966, 59). Muita helppoja lainattavia ovat kohdat, jotka pohtivat sitä, että nykyaika on “ajatusköyhää” ja “ottaa kaiken halvimalla ja nopeimmalla tavalla” unohtaakseen sen yhtä nopeasti (Heidegger 1966, 45).

Kun puheen lukee kokonaan – helpon lainaamisen sijaan – kokonaiskäsitteeksi nousee paikallisen, yksinkertaisen maalaiselämän ylistys, jota erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun palvelee. Kalkulatiivinen ajattelu edustaa pahaa, laskelmoivaa, kaupunkilaista ja teknologian ylivaltaa. Meditatiivinen ajattelu näyttäytyy hyvänä, vilpittömänä ja maanläheisenä. Asenne näkyy esimerkiksi seuraavassa kappaleessa:

...can man, can man's work in the future still be expected to thrive in the fertile ground of a homeland and mount into the ether, into the far reaches of the heavens and the spirit? Or will everything now fall into the clutches of planning and calculation, of organization and automation? (Heidegger 1966, 49.)

Charles Bambach (2003, 268) muotoilee asenteen siten, että Heidegger on ottanut “rustiikkisen olemisen paimenen” roolin aiemman natsitoimijan sijaan. Toisaalta

Heideggerin ajatukset resonoivat – ainakin sopivasti lainattuina – nyt hyvin yhteen nykyisten, positiivisten ideologioiden kanssa; esimerkiksi ne sopivat hyvin yhteen ekologisten arvojen puolustamisen kanssa. Kuitenkin Bambach (2003, 268) oikeutetusti pohtii, voiko Heideggerin käänteen teknologian, ekologian ja henkisen kodittomuuden kysymysten pohtimiseen nähdä kääntymisenä pois Heideggerin aiemmasta diskurssista kotimaasta natsivuosien aikana – vai pitääkö se kuitenkin sisällään samoja teemoja toisessa muodossa.

Becker nostaa esiin myös kysymyksen siitä, liioitteleeko Heidegger mahdollisuuksia meditatiiviseen ajatteluun liittyen. Becker kritisoi Heideggerin tyyliä esittää meditatiivinen ajattelu ikään kuin keinona ymmärtää koko maailma, samalla Becker viittaa siihen, että Heidegger kuitenkin epäonnistui olemisen merkityksen selventämisessä. (Becker 2023, 16.) Ohitan tässä Heideggerin ja olemisen käsitteen kirkastamisen välisen suhteen, mutta muuten tein samankaltaisia havaintoja kuin Becker lukiessani Heideggerin ja tulkitsijoiden näkemyksiä meditatiivisesta ajattelusta. Meditatiivisesta ajattelusta lukiessa tulee samantapainen olo kuin elämäntaito-oppaan sivuja käännellessä: kuin tässä juuri nyt olisi vastaus aivan kaikkeen. Kuitenkin yksi uusi näkökulma ajatteluun ei todennäköisesti voi ratkaista kaikkea.

Koska puhe on esitetty juhlassa, se on ”juhlapuhemainen” verrattuna akateemiseen, tieteelliseen tekstiin. Puhe sisältää myös runsaasti kansallisromanttista ajattelua, jossa teknologia on pahasta, ja paikallinen, omasta maasta elantonsa saaminen on hyvä asia. Puheessa peräänkuulutetaan autoktonisuutta, joka merkitsee ”tietyissä paikassa kehittynyttä, kotoperäistä”. Puheessa on nähtävissä modernin ajan ihmisen kaipaus vanhanaikaisia arvoja ja yksinkertaisemmaksi koettua elämää kohtaan. Puheessa siis hahmotelma kalkulatiivisesta ja meditatiivisesta ajattelusta sekä meditatiivisen ajattelun ihannoiti yhdistyvät yleiseen teknologiakielteisyyteen ja nationalististen arvojen

puolustamiseen. Kalkulatiivinen ajattelu liitetään ”paha teknologia” -eetokseen ja meditatiivinen ajattelu puolestaan paikalliseen, agraariin ja aitona pidettyyn.

Mutta edellinen kritiikki huomioiden, puheesta on kuitenkin selkeästi erotettavissa erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun, ja joitain piirteitä molemmille. Kalkulatiiviselle ajattelulle olennaista on uusien, alati lupaavien mahdollisuuksien jatkuva kalkuloiminen, ja se, ettei se pysähdy ”keräämään itseään” (collect itself). Meditatiivinen ajattelu pohtii, mietiskelee kaikessa piileviä merkityksiä. (Heidegger 1966, 46.)

Ajattelen, että erottelu kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun voi olla hyödyllinen tapa hahmottaa erilaisia ajattelun tapoja. Kuten Heideggerkin (1966, 46) totesi, niin molempia tarvitaan. Kalkulatiivinen ajattelu on vallitseva akateemisessa työssä ja laajasti koulutuksen maailmassa. Kuitenkin näkisin hyvänä asiana, että myös toisen tyyppisen ajattelun arvoa ja merkitystä nostetaan esiin. Voisiko ajatella, että koko Heideggerin tuotanto tähtää tavallaan tähän? Oleminen sinällään, olemisen merkityksen korostaminen, autenttisuus ja toisaalta epäautenttisuus, huoli ja välittäminen, nämä ovat kaikki asioita, jotka Heidegger on nostanut esiin ja kytkenyt osaksi filosofiaansa, mutta joita tieteellinen ajattelu ei useinkaan ole nähnyt kuuluvan osaksi työtään.

Minusta kaikkein merkittävin anti erottelulla kalkulatiiviseen ja meditatiiviseen ajatteluun on lopulta olla osoittamassa, miten helposti pidämme kalkulatiivista ajattelua kuin koko ajattelun synonyymina. Eli että kalkulatiivinen ajattelu olisi yhtä kuin ajattelu. Mielestäni Heideggerin erottelun tärkein anti on huomion kiinnittäminen siihen, että on myös toisenlaista ajattelua kuin tiettyihin päämääriin tähtäävä, rationaalinen ajattelu. Ja kun ensin havaitaan tämä, sitten voidaan kohdistaa huomio myös meditatiiviseen ajatteluun, ja sille mitä sillä voisi olla annettavana nykypäivän kysymyksissä.

Edellinen huomioon ottaen vaikuttaa ehkä ristiriitaiselta, että tämän pro gradu -tutkielman tekemisessä käytetty ajattelu on pääosin luonteeltaan kalkulasiivista. Tästä ratkaisusta aiheutuu kahdenlaisia seurauksia: Toisaalta tutkielma on toivoakseni uskottavampi näin. Toisaalta kuitenkin valinnasta aiheutuu jonkinlainen tahattoman ironian elementti, koska sen lisäksi, että tutkielman pääpainotus on meditatiivisen ajattelun puolella, niin myös Heidegger itse teksteissään arvottaa meditatiivisen ajattelun selkeästi kalkulasiivista korkeammalle. Tästä huolimatta olen pyrkinyt suodattamaan sekä Heideggerin kalkulasiivisen että myös meditatiivisen ajattelun ikään kuin kalkulasiivisen prosessin läpi. Vaikka Heidegger kiistatta arvotti meditatiivisen ajattelun selkeästi kalkulasiivista korkeammalle, niin tähän astisessa perehtymisessä minulle ei ole vielä kirkastunut, että mihin yhteyksiin hän ajatteli meditatiivisen ajattelun sopivan. Antaako hän ohjeeksi, että filosofiaa pitäisi tehdä meditatiivisen ajattelun avulla? Tämä asia näyttää jäävän hivenen epäselväksi, mutta nähdäkseni luultavasti ei. Siten kalkulasiivinen käsittely pro gradu -tutkielmassa meditatiivisesta ajattelusta sopii kuvaan.

Heideggerin meditatiivista ajattelua kuitenkin voi tulkita käytettäväksi myös tieteellisessä kontekstissa. Näkisin, että meditatiivisella ajattelulla voi olla annettavaa myös akateemiselle työlle ainakin kahdella eri tavalla. Ensinnäkin se, mikä on jo mainittu, eli olla laajentamassa näkemystä siitä, mitä ajattelu on. Toisaalta meditatiivisella ajattelulla voi olla annettavaa esimerkiksi ideoitaessa, ja keksittäessä luovia ratkaisuja epävarmassa tilanteessa. Näitä voidaan sitten arvioida, kehittää ja jalostaa kalkulasiivisen ajattelun avulla. Kuten Heideggerkin (1966, 46) sanoi, niin molemmat ajattelutavat ovat perusteltuja ja molempia tarvitaan.

Lähteet:

- "Autochthony." Vocabulary.com Dictionary, Vocabulary.com, <https://www.vocabulary.com/dictionary/autochthony>. Viitattu 12.1.2024.
- Bambach, Charles (2003). "Heidegger, Technology, and the Homeland", *The Germanic review* 78 (4), 267–282.
- Becker, Greg (2023). "Black Forest Melody: Between Philosophical Kitsch and Identitarian Ideology: Heidegger's Pastoral World-View in the Memorial Address. Trial on a Classification", *Studia Humana* (Rzeszów) 12 (4), 13–22.
- Brito, Rodrigo, Joseph, Stephen, & Sellman, Edward (2021). Exploring mindfulness in/as education from a Heideggerian perspective, *Journal of Philosophy of Education* 55 (2), 302–313.
- Dalle Pezze, Barbara (2006). Heidegger on Gelassenheit *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* 10 (1).
- Davis, Bret W. (2007). *Heidegger and the Will: On the Way to Gelassenheit*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Davis, Bret W. (2014). *Martin Heidegger: Key Concepts*. Durham: Taylor and Francis. Web.
- Dufva, Mikko (2024). Megatrendit 2024, sivustolla sitra.fi. <https://www.sitra.fi/blogit/megatrendit-2024/>. Viitattu 16.4.2024.

- Ergas, Oren (2015). "The Deeper Teachings of Mindfulness-Based 'Interventions' as a Reconstruction of 'Education'", *Journal of Philosophy of Education* 49 (2), 203–220.
- Griffioen, Amber L. (2023). "Meister Eckhart", The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Toim. Edward N. Zalta & Uri Nodelman. <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/meister-eckhart/>>
- Heidegger, Martin (1962). *Being and Time*. Käänt. John Macquarrie & Edward Robinson. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Heidegger, Martin (1966). *Discourse on thinking*. Käänt. Anderson, J. & Freund, E. New York: Harper and Row.
- Heidegger, Martin (1977). "The End of Philosophy and the Task of Thinking", teoksessa Heidegger, M., & Krell, D. Farrell: *Basic writings from Being and time (1927) to the task of thinking (1964)*. London and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Heidegger, Martin (2000). *Oleminen ja aika*. Suom. Reijo Kupiainen, Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Heidegger, Martin (2002). *Silleen jättäminen*. Suom. Reijo Kupiainen. 23°45, Tampere.
- Heidegger, Martin (2010). *Country Path Conversations*. Käänt. Bret W. Davis. English ed. Bloomington: Indiana University Press, 2010.
- Inwood, Michael (2000). *Heidegger: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kupiainen, Reijo (2002). Suomentajan alkusanat. Teoksessa *Silleen jättäminen*. Kirj. Martin Heidegger. 23°45, Tampere.

- Lam, Ryan (2022). “Escaping the Shadow: Reviving the Place of Philosophy in Bioethics”, *Voices in bioethics* Vol. 8.
- Malloy, David; Martin, Ronald; Hadjistavropoulos, Thomas; Liu, Peilai; McCarthy, Elizabeth Fahey; Park, Ilhyeok; Shalani, N; Murakami, Masaaki; Paholpak, Suchat (2014). “Discourse on medicine: meditative and calculative approaches to ethics from an international perspective”, *Philosophy, Ethics and Humanities in Medicine*, 9:18.
- Quay, John (2016). “Learning Phenomenology with Heidegger: Experiencing the Phenomenological ‘starting Point’ as the Beginning of Phenomenological Research”, *Educational philosophy and theory* 48 (5), 484–497.
- Rae, Gavin (2013). “Overcoming Philosophy: Heidegger, Metaphysics, and the Transformation to Thinking”, *Human studies* 36 (2), 235–257.
- Raffone, Antonino, Marzetti, Laura, Del Gratta, Cosimo, Perucci, Mauro, Romani, Gian Luca & Pizzella, Vittorio (2019). ”Toward a Brain Theory of Meditation”, *Teoksessa Meditation*. Toim. Srinivasan, Narayanan. 207–232.
- Ruin, Hans (2019). “The Inversion of Mysticism – Gelassenheit and the Secret of the Open in Heidegger”, *Religions* (Basel, Switzerland) 10 (1), 15–. Web.
- Sellman, Edward M. (2020). “The nature of self and its challenges to educational orthodoxy and discipline”. *Teoksessa Oren Ergas & Jason K. Ritter (toim.): Exploring self toward expanding teaching, teacher education and practitioner research*. Bingley: Emerald Press.
- Stambaugh, Joan (1992). *The Finitude of Being*. State University of New York Press.

Sunday Chukwuma Ezeani, Ignatius Nnaemeka Onwuatuegwu (2021). "Exposition of Martin Heidegger's Philosophy of Technology: An Analytic Approach", *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology* 18 (7), 2723–2732.

Tieteen termipankki 12.2.2024: Semiotiikka: binaarinen oppositio.
[https://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:binaarinen oppositio.](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:binaarinen_oppositio)

Wheeler, Michael (2020). "Martin Heidegger", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
<<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/heidegger/>>

Ziarek, Krzysztof (2008). "The Return to Philosophy? Or: Heidegger and the Task of Thinking", *Journal of the British Society for Phenomenology*, 39 (3), 249–259.